

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Podnikání a právo

Sociální zabezpečení v České republice a na Ukrajině
(bakalářská práce)

Autor: Nataliia Dyka

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Eliška Kačírková

Rok: 2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Sociální zabezpečení v České republice a na Ukrajině“ vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a jiné podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu.

V Praze dne _____

Nataliia Dyka

Poděkování:

Touto formou bych ráda vyjádřila poděkování vedoucí mé diplomové práci Ing. Mgr. Elišce Kačírkové za odborné vedení této práce, její trpělivost a vstřícnost. Moje poděkování za poskytnutí cenných rad, podporu a motivaci také patří mému kamarádu Dmytru Beliavtsevovi a mému dědečku Mykole Shakhraichukovi.

Obsah

ÚVOD	I
1. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ	1
1.1. DEFINICE VYBRANÝCH POJMŮ	1
2. SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V ČESKÉ REPUBLICE	6
2.1. POJISTNÉ SYSTÉMY	8
2.1.1. <i>Veřejné zdravotní pojištění</i>	8
2.1.2. <i>Sociální pojištění</i>	10
2.2. NEPOJISTNÉ SYSTÉMY	21
2.2.1. <i>Státní sociální podpora</i>	21
2.2.2. <i>Sociální pomoc</i>	24
3. SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ NA UKRAJINĚ	28
3.1. POVINNÉ STÁTNÍ SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ	30
3.1.1. <i>Povinné státní sociální pojištění proti nezaměstnanosti</i>	32
3.1.2. <i>Povinné státní sociální pojištění proti pracovním úrazům a nemocím z povolání</i>	33
3.1.3. <i>Povinné státní sociální pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti</i>	34
3.1.4. <i>Povinné státní důchodové pojištění</i>	37
3.2. STÁTNÍ SOCIÁLNÍ POMOC	40
4. KOMPARACE SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V ČESKÉ REPUBLICE A NA UKRAJINĚ	44
4.1. POROVNÁNÍ SYSTÉMŮ DVOU ZEMÍ	44
4.2. ZAMYŠLENÍ NAD APLIKOVATELNOSTÍ SSZ ČR NA UKRAJINĚ	50
ZÁVĚR	53
SEZNAM LITERATURY	55
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	58
SEZNAM TABULEK	59
SEZNAM SCHÉMAT A GRAFŮ	60

Úvod

V životě každého člověka existuje nebezpečí, které bezprostředně ovlivní naše příjmy, hlavní zdroje obživy. Mezi takové okolnosti, jež nazýváme „sociální události“ patří nemoc, stáří, zdravotní postižení atd. Rovněž při narození dítěte, ztrátě živitelé nebo při vyskytnutí potřeby pečování o nemocného člena domácnosti přicházíme o část příjmu kvůli přerušení běžné pracovní činnosti. Ve většině případů jednotlivec nemůže překonat tyto okolnosti samostatně, jsou téměř nezávislé na vůli osoby. Ovlivňují však sociální stabilitu společnosti, a proto stát přebírá určitou odpovědnost za jejich nastoupení a vytváří systém sociálního zabezpečení. Různé země podle odlišných rámců svých sociálních politik vytváří různé systémy sociálního zabezpečení, rovněž rozsah a míra pomoci ze strany státu se liší.

Po přestěhování z Ukrajiny do České republiky si autorka této práce uvědomila, že kvůli vyšší životní úrovni v ČR jsou v tomto státě i příznivější sociální podmínky. Z tohoto důvodu je primární cíl této práce co nejpodrobněji prozkoumat systémy sociálního zabezpečení obou zemí a odhalit hlavní rozdíly a totožnosti. Sekundárním cílem je také zamýšlení nad aplikovatelností SSZ ČR na Ukrajině.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se zabývá základní charakteristikou sociálního zabezpečení, kde jsou určeny jeho zásadní cíle, vymezeny principy a rozepsány definice vybraných pojmů.

Náplň druhé a třetí kapitoly tvoří již konkrétní rozbor systémů ČR a Ukrajiny. Podkapitoly v této části jsou následně rozděleny podle dílčích komponentů systémů sociálního zabezpečení každé země s přihlédnutím k základní charakteristice, organizaci, financování a rozboru sociálního zabezpečení. Pro každou oblast sociálního zabezpečení obou států jsou zmíněny prameny práva.

Čtvrtá kapitola, což je praktickou částí bakalářské práce, nejdříve vychází z analýzy systémů ve dvou předchozích kapitolách a zabývá se jejich komparací. V druhé podkapitole se práce zamyslí nad faktory ovlivňujícími sociální politiku státu a posoudí, zda je možné mluvit o aplikovatelnosti českého SSZ na Ukrajině.

Data, v této práci vyjádřená, vychází hlavně z aktuálních právních předpisů upravujících danou část práva. Téma sociálního zabezpečení České republiky je v literatuře v českém jazyce kvalitně popsáno a jednoduše dostupné. Tím pádem, je možné čerpat informaci z mnoha učebnic či vysokoškolských skript i další odborné literatury. Informace o sociálním zabezpečení Ukrajiny jsou čerpány obdobně z právních předpisů, učebnic a odborné literatury. Tato práce považuje za pracnější rozbor systému sociální politiky Ukrajiny, neboť při překladu do češtiny usiluje o zachování prvotního významu termínů radši než o vyhledávání analogií s českými odbornými názvy.

1. Základní charakteristika systému sociálního zabezpečení

V teoretické části se bakalářská práce zaměří na vysvětlení hlavních pojmů, které jsou nezbytné pro bližší seznámení s tímto tématem. Rozebere také principy sociálního zabezpečení a zkusí krátce shrnout jejich účel. Při vymezení sociálních událostí zmíní i některá z jejich členění. Nakonec se bude věnovat podrobnějšímu vymezení sociálních (resp. lidských) práv.

1.1. Definice vybraných pojmů

Sociální politika

S termínem *sociální politika* se často setkáváme v každodenním životě. Jeho definice však není jednoznačně vymezena, není ani jednoznačně vymezitelná. Jedním z důvodů je skutečnost, že samo adjektivum „sociální“ je různě interpretováno a pracuje s ním řada vědních oborů jako např. právo, sociologie a ekonomie. Také kvůli dlouholetým modifikacím spojenými s rozličnými historickými událostmi vnímání tohoto termínu je velmi rozmanité. Podle Krebse, „*Velmi obecně a přibližně lze říci, že sociální politika je politikou, která se primárně orientuje na člověka, na rozvoj a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, na rozvoj jeho osobnosti a kvality života*“.¹ Sociální politiku je nutno vnímat jako součást určitého společenského celku, který je vždy specifikován v závislosti na konkrétní zemi a době.²

Nelze také opomenout pojem *sociální stát (welfare state)*, který úzce souvisí se sociální politikou prováděnou jednotlivou zemí. Za sociální stát se nejčastěji označuje stát, který skrz nástroje sociální politiky usiluje o ekonomické a sociální zabezpečení svých občanů, o zajištění jejich blahobytu, omezení příjmových nerovnosti a chudoby, zajištění zdraví, vzdělání a bydlení.³

¹ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*, 5. přepracované aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. str. 17. ISBN 978-80-7357-585-4.

² Tamtéž, str. 17-23.

³ Tamtéž, str. 74.

Sociální zabezpečení a sociální ochrana

Podle MŠMT, Národního informačního centra pro mládež, sociální zabezpečení (dále jen SZ) můžeme vnímat v širším smyslu a užším. V širším pojetí tento termín zahrnuje veškerou pomoc, poskytovanou lidem v nouzi. V užším smyslu slova pak za SZ v České republice se často označuje výhradně důchodové pojištění (dále jen DP) a nemocenské pojištění (dále jen NP).⁴ Pro účely této práce však bude používán termín *sociální zabezpečení* v širším slova smyslu s cílem poukázat na celý systém zahrnující jak DP a NP, tak i zdravotní pojištění (resp. veřejné zdravotní pojištění), státní sociální podporu a sociální pomoc. Pro označení DP, NP a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (dále jen PSPZ) bude nadále používán zkrácený výraz *sociální pojištění*.

Sociální zabezpečení je součástí sociální politiky a zároveň jeden z hlavních nástrojů k uskutečňování její záměrů a cílů. Jedná se o systém, který má za účel předcházení sociálním událostem, zmírnění jejich následků a také zajištění přiměřené neboli minimální životní úrovně svým objektům (tzn. adresátům SZ). Prostřednictvím institucí, zařízení a opatření systém sociálního zabezpečení (dále jen SSZ) předchází sociálním rizikům, vyskytujícím se v životě každého člověka.⁵

Někteří experti nazývají toto odvětví „sociální ochranou“. Teoreticky lze identifikovat řadu rozdílů mezi pojmy *sociální ochrana* a *sociální zabezpečení*. V širším smyslu sociální ochrana zahrnuje všechny ostatní pojmy jako sociální péče, pracovněprávní ochranu, ochranu sociálního prostředí atd. V užším smyslu sociální ochrana pojímá sociální zabezpečení, sociální pomoc a služby.⁶ Fakticky však podstata sociální ochrany a sociálního zabezpečení je stejná – poskytování pomoci osobám v nouzi.

V právu SZ jsou vymezeny následující principy, jejichž respektování by mělo vést ke zvýšení účinnosti celého sociálního systému. **Princip univerzality** znamená, že základní dávka by měla být poskytnuta každému, jehož existence bude ohrožená anebo kdo se ocití v nouzové situaci. Podle **principu uniformity** vůči všem by mělo být zachováno stejné zacházení na

⁴ Národní informační centrum pro mládež. *Systém sociálního zabezpečení v ČR*. [on-line] 2018. [cit. 28-01-2019]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>

⁵ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*, 5. přepracované aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. str. 175-178. ISBN 978-80-7357-585-4.

⁶ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. str. 4-5. ISBN 978-80-7400-473-5.

základě jednotných pravidel. Co se **principu komplexnosti** týče, lze říci, že by soudobý SSZ měl zajišťovat pomoc svým subjektům nejenom formou peněžitých dávek, ale také prostřednictvím všemožných forem sociálních služeb. **Princip adekvátnosti** stanoví, že výše jednotlivých dávek a služeb by měla být přiměřená k sociálním potřebám a vlastnímu přičinění osob. Vytvoření státem regionálně diferencované záchranné sítě, která by měla v případě vzniku sociální události zabezpečit každému dosažení minimální životní úrovně, je zakotveno v **principu sociální garance**. **Princip spravedlnosti** je klíčový princip, jehož výklad se však liší v jednotlivých zemích. Dá se ho rozložit na dílčí principy, což jsou zejména princip zásluhy, rovnosti, rovných příležitostí a potřeby. **Princip solidarity** znamená, že občané s vyššími příjmy se podílejí na zabezpečení občanů s nižšími příjmy. Tento princip se vyskytuje i v dalších oblastech a projevuje se jako například solidarita zdravých s nemocnými, bezdětných s rodinami s dětmi apod. **Princip zásluhovosti** se uplatňuje v situaci, kdy občané dostávají takový důchod, na který si sami během života naspořili a také, kdy výše příspěvku se odvíjí od výše odvedeného pojistného. **Princip ekvivalence** by měl být vnímán jako zásada zásluhovosti či výkonnosti, která se používá především v pojistném systému. A nakonec **princip participace** spočívá v rozvoji spoluúčasti občanů při řešení sociálních událostí s cílem zapojení každého do vytváření své budoucnosti a převzetí odpovědnosti za ni.⁷

Sociální událost

Sociální událost je taková situace, která v důsledku mimořádné životní situace zapříčiňuje snížení příjmu osoby. Mezi sociální události řadíme: mateřství, těhotenství, rodičovství, narození dítěte, stáří, invalidita, nemoc, úmrtí živitelé rodiny apod.⁸ Se sociálními událostmi je spojeno poskytnutí služeb a finančních prostředků (dávek) ze strany státu, který má za účel přispět k náhradě ztraceného příjmu.

Existují také různá členění sociálních událostí, jako například na **předvídatelné** a **nepředvídatelné**. U předvídatelných sociálních událostí je předem známo, že tato situace nastane. Důležitou otázkou u těchto situací též je, jestli se ví, kdy se tato událost stane. Nepředvídatelných sociálních událostí, u kterých není předem známo, že nastanou, je však většina, což vyplývá z povahy sociální události, která je obvykle mimořádnou a

⁷ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. str. 188-190. ISBN 978-80-7357-585-4.

⁸ Tamtéž, str. 175.

neočekávanou situaci v životě člověka. Další členění je na **přirozené** a **nepřirozené**, podle skutečnosti, zdá sociální událost je spíše běžnou životní situací, která obvykle má vliv pouze na příjem osoby či nikoli. U přirozených právních událostí, jako narození, těhotenství, dosažení důchodového věku nebo smrt, stát usiluje hlavně o zlepšení sociální situace dotčených osob, když u nepřirozených rizik snahou sociálních systémů je, kromě vyrovnání finančních rozdílů, také minimalizace následků události na životní styl osoby, a dokonce odstranění těchto sociálních událostí. Nepřirozené sociální události jsou například: porucha zdraví, invalidita, chudoba.⁹ Nepříznivé následky sociálních událostí řeší právě SSZ.

Sociální právo

Nejfrekventovanější definice považuje sociální právo za ty části práva, jejichž cílem je vyrovnání sociálních rozdílů, především prostřednictvím materiálního zajištění, zachování rovnosti příležitostí a podpory sociálního uplatnění a individuálního rozvoje osoby. Dále sociální právo je potřeba vnímat jako součást těch lidských práv, která upravují sociální záruky na důstojnou existenci. **Právo na práci** zajišťuje každému občanu právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu. Občané, kteří nejsou schopní práci vykonávat mají právo na podporu v nezaměstnanosti, jež v ČR je poskytována na základě zákona o zaměstnanosti. Pokud jde o **právu na rodinu**, cílem SZ je mimo jiné zajistit rodičům, kteří pečují o děti, právo na pomoc státu. **Právo na sociální zabezpečení** stanoví, že každý má právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a při ztrátě živitele. Dále také garantuje každému, kdo se ocitl v hmotné nouzi, právo na nezbytnou pomoc pro zajištění základních životních podmínek. Právo na sociální zabezpečení se bezprostředně vztahuje k **právu na životní úroveň**, podle kterého stát je povinen stanovit takovou minimální mzdu a poskytovat takové typy dávek, aby každý občan měl možnost pořídit si bydlení, stravu a ošacení.¹⁰ Posledním nezadatelným sociálním právem člověka, které chci zmínit je **právo na ochranu zdraví**, které uděluje každému občanu na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a zdravotní pomůcky za podmínek stanovených zákonem.¹¹

⁹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 7., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. str. 64-65. ISBN 978-80-7400-692-0.

¹⁰ TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. str. 143-161. ISBN 978-80-7367-680-3.

¹¹ KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. str. 22. ISBN 978-80-7179-620-6.

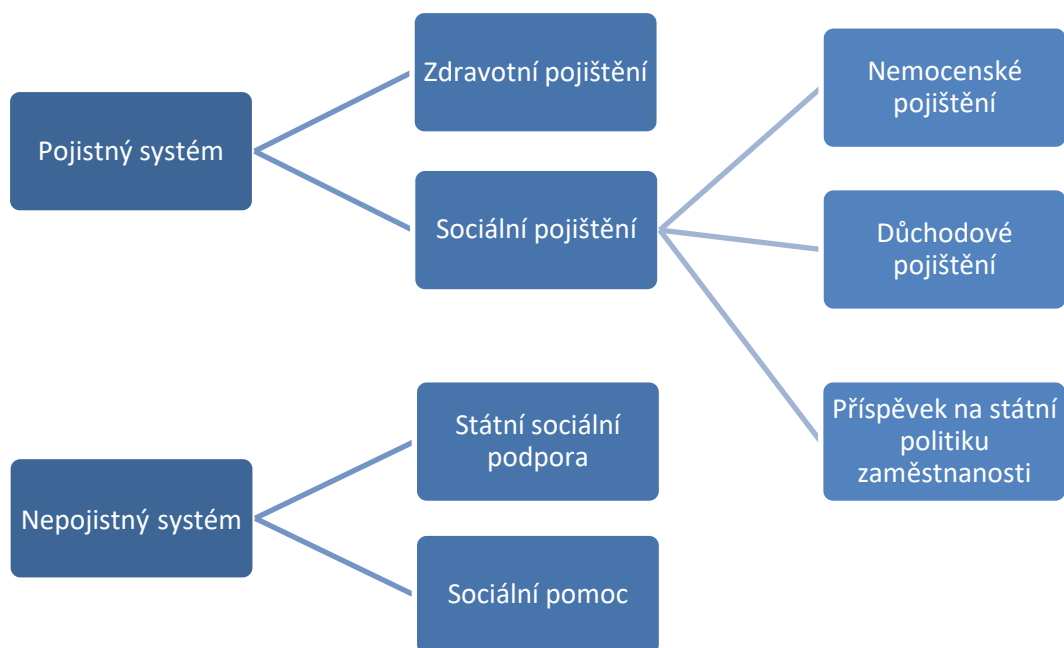
Jedním z cílů sociálního zabezpečení je ochrana a zajištění těchto sociálních práv. Další cíle SZ jsou mimo jiné regulace odpovědnosti občana za svou budoucnost prostřednictvím povinného pojištění a stanovení míry a forem sociální solidarity mezi občany. Poslední se uskutečňuje v první řadě pomocí povinných transferů prostředků sociálního pojištění a daní.¹²

¹² TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. str. 6-7. ISBN 978-80-7400-473-5.

2. Systém sociálního zabezpečení v České republice

Systém sociálního zabezpečení v ČR se zpravidla dělí na pojistný a nepojistný systém. Pojistný systém je představován zdravotním pojištěním (dále jen ZP) a sociálním pojištěním. Do nepojistné části SSZ spadá státní sociální podpora a sociální pomoc.¹³ Další podrobnější členění obou systémů uvádí práce v následujících podkapitolách.

Schéma 1: SSZ V České republice

Zdroj: vlastní zpracování, Národní informační centrum pro mládež. *Systém sociálního zabezpečení v ČR*. [on-line] 2018. [cit. 03-03-2019]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>

V České republice právo sociálního zabezpečení není kodifikováno. Je zakotveno ve více samostatných zákonech, které stanovují podmínky a postupy k realizaci subjektivních práv občanů na SZ. Základním právním předpisem SZ je zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.¹⁴ Další důležité prameny budou uváděny u popisů jednotlivých oblastí SZ. Prameny EU jsou především základní smlouvy. Pro zachování a přenos nároků ze SSZ v případě, kdy dochází k pohybu pracovních sil v rámci států EU jsou významná především koordinační nařízení. Z mezinárodních pramenů jsou zejména význačné mezinárodní smlouvy jako např. Úmluva Mezinárodní organizace práce o minimálních

¹³ Národní informační centrum pro mládež. *Systém sociálního zabezpečení v ČR*. [on-line] 2018. [cit. 03-03-2019]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>

¹⁴ Zde a nadále všechny uváděné zákony jsou ve znění pozdějších předpisů.

standardech sociálního zabezpečení, Všeobecná deklarace lidských práv (OSN) a Evropská sociální charta (Rada Evropy).¹⁵

Organizace

Mezi orgány sociálního zabezpečení patří především Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, Česká správa sociálního zabezpečení, okresní správy sociálního zabezpečení, krajské pobočky Úřadu práce a další příslušná ministerstva jako Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti, která působí v sociálním pojištění ozbrojených složek. V přenesené působnosti provádějí státní správu obecní a živnostenské úřady.¹⁶ MPSV a Ministerstvo zdravotnictví provádějí hlavně koordinační a legislativní činnost v oblasti sociálního zabezpečení. Na základě povolení Ministerstva zdravotnictví se zřizují zdravotní pojišťovny, které potom podávají ministerstvu zprávy o svém hospodaření. Česká správa sociálního zabezpečení je orgán řízený MPSV, který zastupuje stát ve spravování důchodového pojištění. Okresní správy sociálního zabezpečení představují podřízené ČSSZ územní složky, jejichž prostřednictvím je spravováno nemocenské pojištění. ČSSZ vybírá také pojistné na sociální pojištění. Pobočky Úřadu práce působí v oblastech politiky zaměstnanosti, státní sociální podpory a sociální pomoci pro účely posuzování zdravotního stavu.¹⁷ Pro podrobnější a snadnější přehled předkládá práce tabulku organizace SSZ.

Tabulka 1: Sociální správa v sociální ochraně

Systém sociální ochrany	Státní správa	Samospráva	Soukromá správa
Důchodové pojištění	ČSSZ		Penzijní fondy (penzijní připojištění)
Nemocenské pojištění	OSSZ		
Zdravotní pojištění	VZP		Zaměstnanecké pojišťovny
Státní sociální podpora	Úřady práce		
Sociální pomoc	Krajské úřady	Kraje	Občanská sdružení

¹⁵ CHVÁTALOVÁ, Iva a kol. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. str. 58-65. ISBN 978-80-7380-374-2.

¹⁶ KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Vydání první. Praha: Oecconomica, 2015. str. 47-54. ISBN 978-80-245-2096-4.

¹⁷ KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. str. 45-50. ISBN 978-80-7179-620-6.

Systém sociální ochrany	Státní správa	Samospráva	Soukromá správa
	Obecné úřady	Obce	Obecné prospěšné společnosti Církevní právnické osoby
Zaměstnanost	Úřady práce		Agentury práce
Ochrana práce	Inspektoráty práce		

Zdroj: KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. str. 51. ISBN 978-80-7179-620-6.

Financování

V sociálně vyspělých státech se většinou využívá průběžný způsob financování sociálního zabezpečení, tzv. pay as you go systém. Zjednodušeně řečeno jde o přerozdělení příspěvků plynoucích od aktivních účastníků SZ na výplatu dávek pro jejich oprávněné poživatele. Česká republika je zastáncem povinného průběžného systému financování, i když je v zemi soustavná snaha o více pilířový systém. To se projevuje hlavně v existenci třetího pilíře důchodového pojištění, jež je představován penzijním připojištěním a novějším doplňkovým penzijním spořením. Tyto systémy jsou založeny na fondovém způsobu financování (tzn. pojištěnec sám přispívá na svou budoucí penzi) a jsou podporovány státem formou státních příspěvků a daňových úlev.¹⁸ Pojistný systém sociálního zabezpečení je financován z pojistného na NP, DP a ZP a taky z PSPZ. Nepojistný systém se hradí hlavně z daní, což jsou zdroje státního rozpočtu.¹⁹

2.1. Pojistné systémy

V následujících podkapitolách bude podrobněji prozkoumáno nejdřív zdravotní pojištění a následně sociální pojištění, kde se budu detailně věnovat nemocenskému a důchodovému pojištění.

2.1.1. Veřejné zdravotní pojištění

Nejpodstatnějším předpisem týkajícím se ZP je zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění obsahuje právní úpravu placení pojistného na ZP.

¹⁸ Ministerstvo financí. *Penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření*. [on-line] 2019. [cit. 1-04-2019]. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/duchody/penzijni-pripojisti-a-doplnekove-penzij>

¹⁹ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. str. 204-249. ISBN 978-80-7357-585-4.

Zdravotní pojištění je založeno na principu zásluhovosti, neboť pojistné se určuje dle výše příjmu jednotlivých občanů.²⁰ Poskytováním zdravotních služeb ZP usiluje o udržení nebo zlepšení úrovně zdravotního stavu pojištěnců.²¹ Ze zdravotního pojištění je hrazeno poskytování takové zdravotní péče jako např. preventivní, léčební a ambulantní péče, pohotovostní a záchranná služba, doprava nemocných atd. Pojištěnec má právo na výběr zdravotní pojišťovny a poskytovatele zdravotních služeb. Může si tak zvolit jednu ze sedmi zdravotních pojišťoven působících na území ČR.²²

Zákon stanoví taxativní výčet osob, kteří se označují jako pojištěnci zdravotního pojištění. Jsou to především osoby s trvalým pobytem na území ČR, případně osoby zaměstnaní u zaměstnavatele se sídlem nebo trvalým pobytem v ČR. Plátcí pojistného jsou ze zákona zaměstnavatelé a stát. Pojištěnec je plátcem pojistného, pokud je zaměstnancem, OSVČ nebo osobou bez zdanitelných příjmů (dále jen OBZP). Tou se rozumí osoba s trvalým pobytem v ČR, která není ovšem po dobu kalendářního měsíce zaměstnancem nebo OSVČ, ani není za něj plátcem pojistného stát. Pojistné se platí zdravotní pojišťovně, u které je pojištěnec pojištěn. Za zaměstnance je zpravidla povinen odvádět pojistné zaměstnavatel. OSVČ tyto záležitosti musejí obstarat samostatně. Starostí státu je odvod pojistného za státní pojištěnce, jimiž jsou zejména nezaopatřené děti (tzn. děti po skončení povinné školní docházky, mladší 26 let a soustavně připravující se na budoucí povolání), poživatele důchodů, osoby na rodičovské a ženy na mateřské dovolené, uchazeče o zaměstnání atd. Pokud státnímu pojištěnci plynou příjmy ze zaměstnání nebo ze samostatné výdělečné činnosti, podílí se na placení pojistného stát i státní pojištěnec.²³

Podle § 2 zákona č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, činí výše pojistného na ZP pro zaměstnavatele, zaměstnance, OSVČ a OBZP 13,5 % z vyměřovacího základu (dále jen VZ) za rozhodné období. Vyměřovacím základem zaměstnance je úhrn příjmu ze závislé činnosti, které podléhají zdanění. VZ zaměstnavatele je úhrn vyměřovacích základů jeho zaměstnanců. Vyměřovací základ OSVČ činí od roku 2006 50 % příjmu za rozhodné období. VZ osoby bez zdanitelných příjmů je minimální VZ (tj. minimální mzda

²⁰ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. str. 350-351. ISBN 978-80-7357-585-4.

²¹ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. str. 95. ISBN 978-80-7400-473-5.

²² Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů.

²³ Tamtéž.

13 350 Kč²⁴). Rozhodným obdobím je kalendářní měsíc, za který se pojistné platí. U OSVČ však rozhodným obdobím je kalendářní rok. Pojistné za zaměstnance se rozdělí mezi něho a jeho zaměstnavatelem v takovém poměru, že zaměstnavatel hradí 1/3 z 13,5 % pojistného z VZ zaměstnance a zbývající 2/3 se mu odčítávají srážkami ze mzdy. I když příjem plátce pojistného v kalendářním měsíci nedosáhl částky minimálního VZ, pojistné se odvede z minimálního VZ.²⁵

2.1.2. Sociální pojištění

V této části bakalářská práce považuje za nezbytné zmínit takové základní charakteristické prvky jako hlavní záměr pojištění, okruh osob pojištěných především povinně ale i osob účastných na pojištění dobrovolně, výše pojistného, které odvádějí poplatníci, a některá práva a povinnosti dotyčných osob. Práce sestaví také přehled jednotlivých dávek NP a důchodů DP, podmínky pro vznik a trvání nároků na ně, jejich výše, délku poskytnutí dávky (tzv. podpůrní dobu) apod. Na konci podkapitoly o DP práce popíše také v jaké výši se odvádí pojistné na sociální pojištění jeho jednotlivými poplatníky.

Třetí složce sociálního pojištění, kterou je PSPZ, není věnovaná samostatná podkapitola, jelikož se jedná pouze o částku, kterou spolu s pojistným na NP a DP odvádí zaměstnavatel ze svého VZ. Tato částka tvoří 1,2 % a slouží k naplnění cílů státní politiky zaměstnanosti, jimiž jsou především zabezpečení práva občanů na zaměstnání, dosažení rovnováhy mezi poptávkou a nabídkou po pracovních silách a efektivní využití zdrojů pracovních sil.²⁶

2.1.2.1. Nemocenské pojištění

Úprava NP se řídí zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, podle něhož v rámci NP jsou poskytovány peněžité dávky v případě dočasné pracovní neschopnosti s účelem nahradit ušlý příjem pojištěnce ve stanovené výši. Těmito dávkami jsou: nemocenské, peněžitá pomoc v mateřství (dále jen PPM), otcovská (resp. dávka otcovské poporodní péče), ošetřovné, dlouhodobé ošetřovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství (dále jen VPTM).

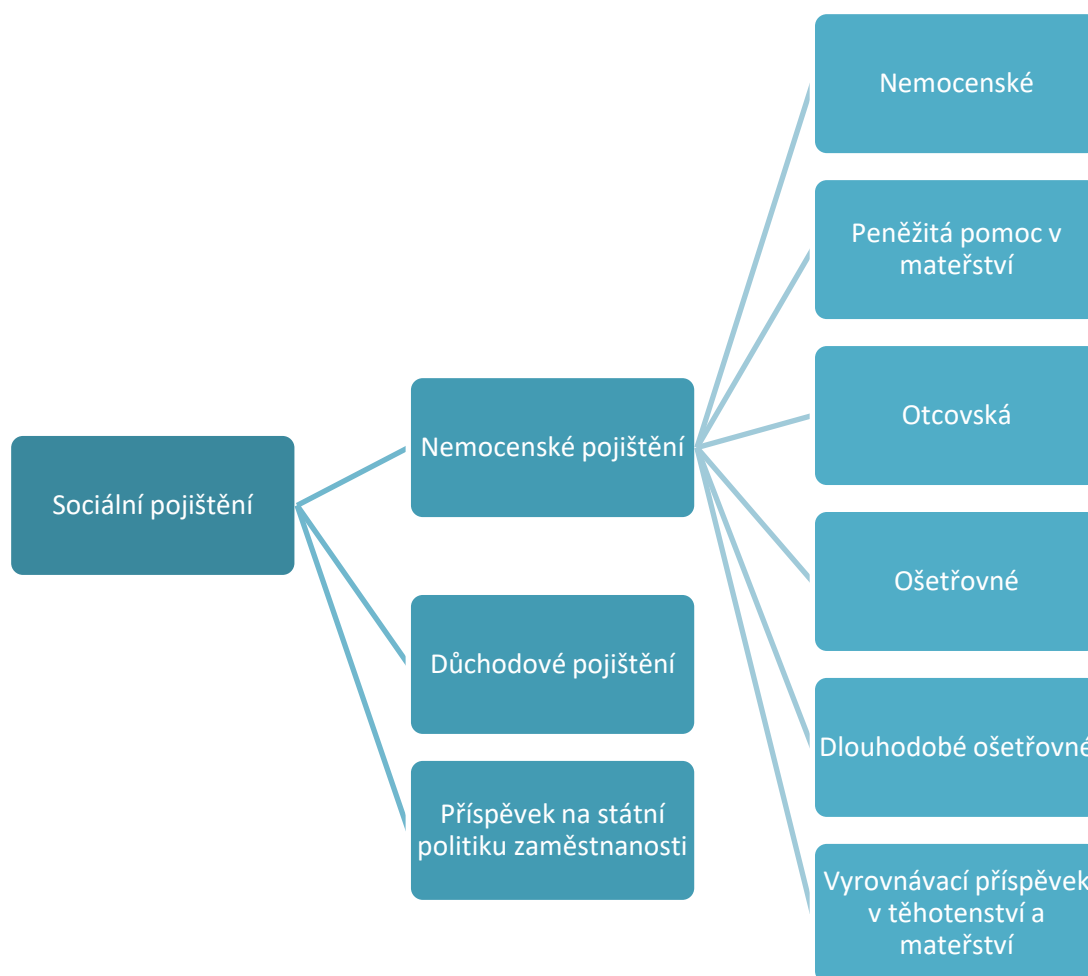
²⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Informace o minimální mzdě od 1. ledna 2019*. [on-line] 2019. [cit. 10-03-2019]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/files/clanky/34725/Informace_o_MMe_od_1_ledna_2019_na_web_MPSV.pdf

²⁵ Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění.

²⁶ Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

Schéma 2: Členění sociálního pojištění a dávky nemocenského pojištění

Zdroj: vlastní zpracování, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Povinně účastní na pojištění jsou jenom zaměstnanci, jimiž se pro účely sociálního pojištění rozumí:

- zaměstnanci v pracovním poměru včetně zaměstnanců činných na základě dohody o pracovní činnosti (dále jen DPČ) nebo dohody o provedení práce (dále jen DPP),
- příslušníci bezpečnostních sborů a vojáci z povolání,
- státní zaměstnanci podle zákona o státní službě,
- poslanci, členové vlády, prezident, soudci, prokuristé a likvidátoři,
- členové družstva, společníci a jednatelé s.r.o. a komanditisté k.s.,

pokud příjmy plynoucí těmto osobám podléhají zdanění.²⁷

²⁷ Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

Podmínkami pro dobrovolnou účast OSVČ na NP je výkon samostatné výdělečné činnosti v ČR nebo v zahraničí ale na základě českých právních předpisů a podání přihlášky k účasti na pojištění. Při účasti na NP mají OSVČ nárok jenom na nemocenské, PPM, otcovskou a dlouhodobé ošetřovné. Pojištěnec nemá nárok na výplatu dávky za dobu, po kterou vykonává práci nebo samostatnou výdělečnou činnost. Poslední věta se nevztahuje na výplatu VPTM.²⁸

Všichni zaměstnanci musejí splnit podmínku výkonu zaměstnání na území ČR nebo v cizině pro zaměstnavatele se sídlem v ČR, pokud místo výkonu práce je trvalé v cizině a neúčastní se tam DP a mají trvalý pobyt v ČR nebo v jiném státě EU. Pro účast na NP musí být osobám činným v pracovním poměru nebo na základě DPČ sjednán v kalendářním měsíci příjem ve výši alespoň rozhodného příjmu (pro rok 2019 je to 3 000 Kč.). Pokud sjednaná částka je nižší než rozhodný příjem, označuje se to za zaměstnání malého rozsahu. Pro tento případ zákon stanoví, že bude zaměstnanec pojištěn jen v těch měsících, ve kterých dosáhl rozhodného příjmu. Zaměstnanci činní dle DPP jsou pojištěnci NP, jestliže byl jím zúčtován příjem vyšší než 10 000 Kč za měsíc. Nemocenská a PPM náleží též pro zaměstnance vykonávající zaměstnání malého rozsahu anebo pracujícím na základě DPP, i když nejsou pojištěni během měsíce, ve kterém k sociální události došlo, avšak byli účastní pojištění aspoň ve třech měsících bezprostředně předcházejících tomuto měsíci.²⁹

Nemocenské

Nárok na nemocenské vzniká pojištěnci uznáním dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízením karantény, a to za podmínky, že tyto události trvají déle než 14 kalendářních dnů.³⁰ Podle aktuální právní úpravy během prvních tří dnů pracovní neschopnosti není zaměstnanci poskytována náhrada mzdy kvůli tomu, že plyne tzv. karenční doba (resp. karenční lhůta). Je to pevně stanovená doba, která musí uplynout, aby nastala nějaká právní skutečnost, jež by jinak nastala dříve. Od čtvrtého do čtrnáctého dne ovšem dostává pojištěnec náhradu mzdy hrazenou ze strany zaměstnavatele. Nově přijatá novela zákoníku práce s účinností od 1. července 2019 obsahuje nejpodstatnější změnu ve zrušení karenční doby v souvislosti s nemocenským. To znamená, že zaměstnavatel bude povinen poskytovat

²⁸ Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

náhradu mzdy již od prvního dne dočasné pracovní neschopnosti. V souvislosti s tím, že tato skutečnost značně zátěží zaměstnavatele bude mu jako relativní kompenzace snižena výše pojistného na NP z dnešních 2,3 % na 2,1 %.³¹

Nemocenské náleží OSVČ, pokud trvala jeho účast na pojištění alespoň po dobu 3 měsíce bezprostředně před nastáním události (tzv. čekací doba). Podpůrčí doba začíná 15. dnem trvání sociální události a běží až do její skončení, maximálně však do 380. dne od vzniku skutečnosti.³²

V době vzniku nároku na nemocenskou musí být pojištěnec pojištěn nebo popřípadě musí mu plynout ochranná lhůta. Je to období, ve kterém má zaměstnanec stále nárok na dávku i po skončení zaměstnání. V případě nemocenské jedná se o sedmi kalendářních dnech. Pokud však pojištění trvalo kratší dobu než sedm dnů, činí ochranná lhůta délku trvání tohoto pojištění.³³

Ve smyslu zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, VZ zaměstnance je úhrn VZ pro pojistné na DP za jednotlivé měsíce v rozhodném období. VZ OSVČ je úhrn měsíčních VZ v rozhodném období, z nichž tato osoba zaplatila pojistné na pojištění. Pro výpočet nemocenské je zásadní stanovit denní vyměřovací základ (dále jen DVZ), který se vypočte podílem VZ zjištěného za rozhodné období (rozhodným obdobím se tedy rozumí období 12 kalendářních měsíců předcházejících měsíci, ve kterém k sociální události došlo) a počtu dnů připadajících na toto rozhodné období. Pokud od vzniku pojištění a před nastáním události neuběhlo 12 měsíců, je rozhodným obdobím skutečné období, které uplynulo od začátku pojištění do vzniku události. DVZ se následně upravuje redukčními hranicemi. Během prvních třiceti dnů trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény dostává pojištěnec za jeden kalendářní den nemocenskou dávku ve výši 60 % z redukovaného DVZ. Od 31. dne do 60. dne trvání události výše dávky se zvyšuje do 66 %. Nakonec od 61. dne nemocenská dávka činí 72 %.³⁴

³¹ Zákon č. 32/2019 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

³² Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

Peněžitá pomoc v mateřství

Těhotná pojištěnka účastná NP si může zvolit den nástupu na PPM v období od osmého do šestého týdne před očekávaným porodem. Pokud si tento den sama neurčí, považuje se za den nástupu počátek šestého týdne. PPM náleží také pojištěnci, a to v případě, že pečuje o dítě, jehož matka zemřela nebo je po porodu vážně nemocná a není schopná o dítě pečovat a dále také, když s matkou uzavře písemní dohodu, že se bude o dítě starat po dobu nejdéle 7 dnů, a to s účinkem nejdříve od 7. týdne po porodu. Nárok na PPM náleží i v případě převzetí dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu.³⁵

Podmínkou nároku na PPM je účast na pojištění alespoň 270 dnů za poslední dva roky před nástupem na PPM. Pro OSVČ musí být k tomu ještě splněná čekací doba 180 dnů za poslední rok. Pojištěnka (resp. pojištěnec) má nárok na PPM také v ochranné lhůtě, která činí 180 dnů.³⁶

Podpůrčí doba u PPM stanoví:

- 28 týdnů u pojištěnky, která porodila jedno dítě,
- 37 týdnů u pojištěnky, která porodila zároveň dvě nebo více dětí,
- 22 týdnů u pojištěnce, který převzal jedno dítě do péče,
- 31 týdnů u pojištěnce, který převzal do péče zároveň dvě nebo více dětí.

Dle zákona nesmí být podpůrčí doba u pojištěnky, která dítě porodila kratší než 14 týdnů a nesmí skončit před uplynutím 6. týdne od porodu. Výše PPM za kalendářní den činí 70 % DVZ.³⁷

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství

Nárok na VPTM nemají OSVČ, zaměstnankyně činné na základě DPČ a DPP nebo při zaměstnání malého rozsahu. VPTM náleží těhotným zaměstnankyním převedeným na jinou práci v důsledku toho, že jejich předchozí práce je zakázána těhotným ženám nebo podle rozhodnutí lékaře ohrožuje těhotenství. Nárok mají též zaměstnankyně převedené do 9. měsíce po porodu z důvodů ohrožujících jejich mateřství nebo schopnost kojení. VPTM tudíž

³⁵ Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

slouží k vyrovnání příjmu pojištěnky v důsledku převedení na jinou práci, je-li započitatelný příjem plynoucí z nové práci nižší.³⁸

VPTM se vyplácí do té doby, pokud trvá převedení na jinou práci, nejdéle však do 6. týdne před očekávaným porodem. Výši dávky tvoří rozdíl mezi DVZ před převedením a průměrem započitatelných příjmů připadajícím na 1 kalendářní den v jednotlivých měsících po převedení.³⁹

Otcovská

Otcovská dávka náleží otci pečujícímu o své dítě a pojištěnci, který převzal dítě mladší sedmi let do péče nahrazující péči rodičů. Čekací doba u OSVČ a zahraničního zaměstnance činí 3 měsíce. Pro obdržení dávky musí pojištěnec nastoupit na otcovskou do 6. týdne ode dne narození dítěte nebo převzetí do péče. Otcovská náleží jen jednou, a to i v případě, že pojištěnec pečuje o více dětí. Podpůrčí dobou je 1 týden. Výše dávky činí 70 % DVZ za jeden kalendářní den.⁴⁰

Ošetřovné

Nárok na ošetřovné nevzniká OSVČ, zaměstnancům činným na základě DPČ a DPP a při zaměstnání malého rozsahu. Ošetřovné náleží pojištěnci, který nemůže vykonávat práci z důvodu ošetřování dítěte mladšího 10 let nebo jiného člena domácnosti, jehož zdravotní stav vyžaduje ošetřování jinou osobou. Péče o dítě musí být z kvalifikovaných důvodů jako např. onemocnění, úraz, uzavření školky, karanténa. V témže případě ošetřování náleží dávka jen jednou a jen jednomu z oprávněných.⁴¹

Podpůrčí doba činí nejdéle 9 kalendářních dnů nebo 16 dnů v případě osamělého zaměstnance, který se trvale pečuje aspoň o jedno dítě ve věku do 16 let. Ošetřovné se vyplácí ve výši 60 % DVZ za jeden kalendářní den.⁴²

Dlouhodobé ošetřovné

Nárok na dlouhodobé ošetřovné nevzniká zaměstnancům činným na základě DPP a při zaměstnání malého rozsahu. Tato dávka náleží pojištěncům, kteří nemohou vykonávat

³⁸ Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

výdělečnou činnost z důvodu dlouhodobého ošetřování člena rodiny, u kterého došlo k závažné poruše zdraví, který si vyžádal hospitalizaci po dobu alespoň 7 dnů a u kterého lze předpokládat, že po propuštění z hospitalizace bude v domácím prostředí nezbytně vyžadovat poskytnutí dlouhodobé péče po dobu alespoň 30 dnů.⁴³

Čekací dobou u zaměstnance je 90 dnů v posledních 4 měsících. V případě OSVČ se jedná o 3 měsících. Podpůrní doba dlouhodobého ošetřovného činí nejdéle 90 dnů. Výše dlouhodobého ošetřovného činí 60 % DVZ za den.⁴⁴

2.1.2.2. Důchodové pojištění

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění stanoví, že DP má za účel zajistit hmotné zabezpečení pojištěncům v případě dlouhodobých nepříznivých následků sociální události při které zároveň došlo ke ztrátě výdělku nebo živitele. Těmito životními situacemi jsou zejména stáří, invalidita a úmrtí živitele.⁴⁵

Základní zásadou soudobého DP je povinná účast na něm všech ekonomicky aktivních osob. DP tudíž upravuje nejširší okruh pojištěných osob, jež zahrnuje jak zaměstnance (viz 2.1.2.1.), tak OSVČ a další skupiny osob, kteří nejsou výdělečně činní jako např. uchazeči o zaměstnání vedené v evidenci Úřadu práce pobírající podporu v nezaměstnanosti, osoby osobně pečující o dítě a poživatelé invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně.⁴⁶

V rámci DP jsou poskytovány takové důchody jako: starobní důchod, invalidní důchod a pozůstalostní důchody. Poslední zahrnují vdovský (resp. vdovecký) a sirotčí důchody.⁴⁷

⁴³Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

⁴⁴Tamtéž.

⁴⁵Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

⁴⁶CHVÁTALOVÁ, Iva a kol. Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. str. 116-118. ISBN 978-80-7380-374-2.

⁴⁷Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Schéma 3: Členění sociálního pojištění a důchody poskytované v rámci DP

Zdroj: vlastní zpracování, Národní informační centrum pro mládež. *Systém sociálního zabezpečení v ČR*. [online] 2018. [cit. 26-03-2019]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>

Podmínkou pro účast zaměstnanců na DP je souběžná účast na NP. OSVČ, kteří se účastní NP jsou DP buď povinně nebo dobrovolně. V obou případech jsou podmínkami pro účast na pojištění dosažení věku aspoň 15 let, ukončení povinné školní docházky a výkon SVČ nebo spolupráce při výkonu SVČ na území ČR nebo v zahraničí ale na základě oprávnění z českých právních předpisů. Dobrovolně se mohou přihlásit k DP osoby starší 18 let. Pro účast OSVČ na DP je podstatné rozlišení na hlavní a vedlejší SVČ. Stručně řečeno se SVČ považuje za hlavní, pokud příjmy z ní jsou jediným nebo značně převažujícím zdrojem obživy. Za vedlejší se tak považuje SVČ, při níž osoba zároveň vykonává zaměstnání nebo pobírá některé dávky. Tím pádem v období, během něhož vykonává hlavní SVČ, je OSVČ pojištěná vždy a dále je pojištěná v těch kalendářních měsících, ve kterých příjem z vedlejší činnosti dosahoval rozhodné částky.⁴⁸

Zásadní význam má v DP doba pojištění, od které se odvíjí nárok na důchod a jeho výše. DP poskytuje široký okruh náhradních dob pojištění (tzn. období za které se neodvádí pojistné, ale přesto se započítává do potřebných let pojištění pro důchod) jako např. pobírání

⁴⁸ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, evidence u Úřadu práce, péče o dítě apod. Do doby pojištění se tyto náhradní doby započítávají buď plně nebo v rozsahu 80 %.⁴⁹

Výše důchodu se skládá ze základní výměry a procentní výměry. Základní výměra je pevná částka, stejná pro všechny druhy důchodu bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělku a stanoví se sazbou 10 % z průměrné mzdy měsíčně. Procentní výměra se stanoví z výpočtového základu. Ten se zjistí redukcí osobního vyměřovacího základu, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů. Vyplacené důchody se zvyšují (tzv. valorizují) v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen a na růstu mezd. Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu více důchodu téhož druhu (vdovský, vdovecký nebo sirotčí), vyplácí se jenom jeden a to vyšší. V případě, že jsou současně splněny podmínky na výplatu různých druhů důchodů, vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši a ostatní ve výši poloviny procentní výměry.⁵⁰

Starobní důchod

Pojištěnec má nárok na starobní důchod, pokud získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl stanoveného věku (tzn. důchodového věku), popřípadě splňuje další podmínky. Po roce 2018 tvoří minimální doba pojištění 35 let a důchodový věk činí 65 let. Pojištěnec má nárok na starobní důchod též, jestli nezískal potřebnou dobu pojištění, ale dosáhl věku 65 let a splnil podmínku nároku na invalidní důchod. Pojištěnec může dále pobírat starobní důchod před dosažením důchodového věku (tzv. předčasný starobní důchod), jestliže do jeho dosažení mu chybí maximálně 3-5 let.⁵¹

Základní výměra tvoří stejně jako v ostatních důchodech 10 %. Procentní výměra se určí podle doby pojištění získané do a po vzniku nároku na tento důchod. Minimálně činí však 770 Kč měsíčně. Ve většině případů stanoví procentní výměra za každý rok doby pojištění získané do vzniku nároku 1,5 % z výpočtového základu za měsíc. Výše procentní výměry se zvyšuje pojištěnci, který po vzniku nároku na důchod vykonával výdělečnou činnost a nepobíral přitom starobní ani invalidní důchod.⁵²

⁴⁹ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

Invalidní důchod

Invalidní důchod náleží pojištěnci, který nedosáhl věku 65 let ale získal potřebnou dobu pojištění pro invalidní důchod a u kterého nastal pokles pracovní schopnosti o nejméně 35 % v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Podmínkou je, že tento nepříznivý zdravotní stav trvá déle než 1 rok anebo se u něho dá předpokládat, že bude trvat déle než rok. Rozlišují se tři stupně invalidity v závislosti na snížení pracovní schopnosti. Potřebná doba pojištění se pohybuje v rozmezí od jednoho roku nebo méně, pokud se jedná o pojištěnce mladší 20 let do pěti let pro pojištěnce staršího 28 let. Výše procentní výměry stanoví 0,5 %, 0,75 % nebo 1,5 % s ohledem na stupeň invalidity.⁵³

Invalidní důchod se poskytuje taky v mimořádných případech, a to například v případě tzv. invalidity z mládí, kdy u osoby ve věku 18 let, která má trvalý pobyt v ČR vznikla invalidita 3. stupně před dosažením 18 let.⁵⁴

Vdovský a vdovecký důchod

Vdova má nárok na vdovský důchod po manželovi, který byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, resp. splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na starobní nebo invalidní důchod, popřípadě pokud zemřel následkem pracovního úrazu. Analogická úprava platí pro vdovce a nárok na vdovecký důchod. Vdovský a vdovecký důchody náležejí po dobu 1 roku po smrti manžela (resp. manželky). Oprávněná osoba může však pobírat tento důchod i po uplynutí 1 roku a to, pokud pečuje o nezaopatřené dítě nebo o dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby nebo také o rodiče zemřelého manžela (resp. manželky). Dále platí to pro osoby, kterým chybí alespoň 4 roky do dosažení důchodového věku anebo kteří jsou invalidní ve 3. stupni. Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodů stanoví 50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu na který měl nebo by měl nárok manžel (resp. manželka) v době smrti.⁵⁵

Síťotčí důchod

Nárok na síťotčí důchod má nezaopatřené dítě, zemřel-li jeho rodič (osvojitel) nebo osoba, jež převzala dítě do své péče, jestliže rodič nebo tato osoba byli poživiteli starobního nebo invalidního důchodu anebo ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění. Osířelé

⁵³ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž.

nezaopatřené dítě má nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů (osvojitelů) resp. po každé z osob, které převzali dítě do péče. Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % důchodu na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.⁵⁶

Pojistné na sociální pojištění

Podle zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, jsou poplatníky pojistného na DP a NP především zaměstnanci a zaměstnavatelé. Zaměstnavatel je poplatníkem pojistného na NP, DP a PSPZ. Zaměstnanci jsou poplatníky pojistného jenom na DP. Pro vymezení vyměřovacího základu zaměstnance a zaměstnavatele a rozhodného období se použije obdobná právní úprava jako v ustanoveních o pojistném na veřejné zdravotní pojištění.

Vzhledem k tomu, že Parlament České republiky v lednu roku 2019 schválil zákon č. 32/2019 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce a některé další zákony, a který nabude účinnosti dnem 1. července 2019, považuje autorka práce za nepostradatelné znázornit podmínky platné v době psaní této práce a nadcházející změny v oblasti SSZ. Tato novela zákoníku práce obsahuje hlavně úpravu náhrady mzdy v pracovním právu, ovlivňuje však bezprostředně i výši pojistného na NP.⁵⁷

Tabulka 2: Sazby pojistného na sociální pojištění s přihlédnutím k novele zákoníku práce

Pojistné	Před novelou zákoníku práce	Po novele zákoníku práce (01.07.2019)
<i>Zaměstnanec</i>	6,5 %	6,5 %
<i>Zaměstnavatel</i>	25 %	24,8 %
○ <i>Nemocenské pojištění</i>	2,3 %	2,1 %
○ <i>Důchodové pojištění</i>	21,5 %	21,5 %
○ <i>PSPZ</i>	1,2 %	1,2 %

Zdroj: vlastní zpracování, Zákon č. 32/2019 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁵⁶ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

⁵⁷ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Schválený text tisku 109. Novela z. – zákoník práce*. [online] 2019. [cit. 16-03-2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=109&CT1=0&v=PZ>

Z tabulky je vidět, že novela zákoníku práce neovlivní takové údaje jako výše pojistného odváděná zaměstnancem, tj. 6,5 % na DP z VZ, a pojistné odváděné zaměstnavatelem, což je 21,5 % na DP a 1,2 % na PSPZ. Patrnou změnu pozorujeme ve snížení pojistné sazby na NP pro zaměstnavatele z 2,3 % na 2,1 %. Toto snížení způsobí pokles celkové výše pojistného odváděného zaměstnavatelem z 25 % na 24,8 % z VZ.

OSVČ, kteří jsou dobrovolně účastní NP odvádějí pojistné ve výši 2,3 % z VZ. OSVČ dobrovolně účastná na DP plní povinnost odvádět 28 % z VZ. A nakonec OSVČ povinně účastní DP odvádějí 28 % na DP a 1,2 % na PSPZ. Ostatní osoby dobrovolně účastné DP mají povinnost k placení 28 % na DP. VZ OSVČ pro pojistné na DP a PSPZ je částka, kterou si určí, minimálně však 50 % daňového základu.⁵⁸

2.2. Nepojistné systémy

V této podkapitole se práce bude zabývat nepojistným systémem SZ, jež je v ČR představován státní sociální podporou a sociální pomocí. Tyto nepojistné systémy slouží k přiměřenému vyrovnání rozdílů sociálního postavení jednotlivců ve společnosti a zabezpečení alespoň základních životních podmínek pro takové skupiny lidí, které jsou vystaveny riziku propadnutí do chudoby.⁵⁹

2.2.1. Státní sociální podpora

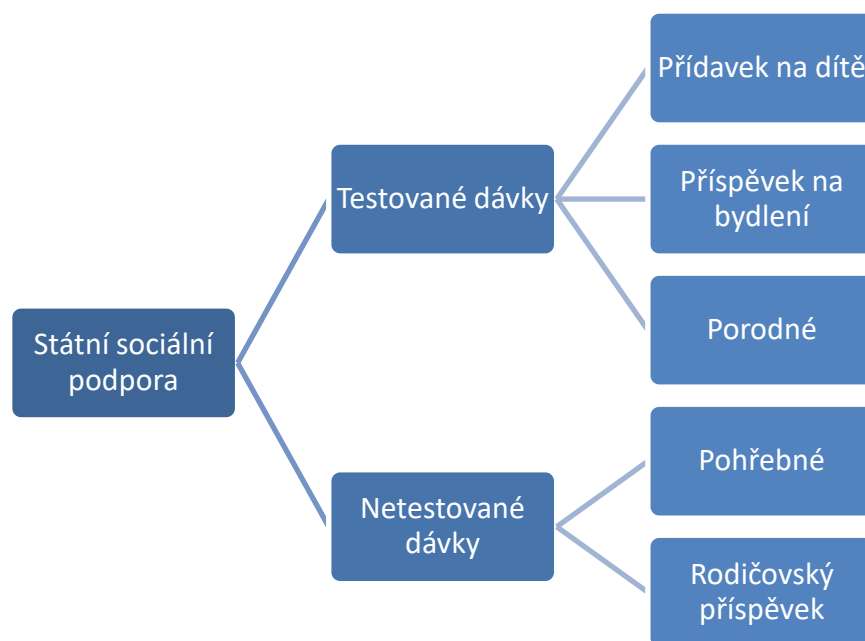
Základním právním předpisem upravujícím státní sociální podporu je zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Pomocí ní se stát podílí na zajištění výživy a základních životních potřeb dětí a rodin. Dávky státní sociální podpory jsou buď jednorázové nebo opakující se peněžité dávky, které se dělí na testované a netestované v závislosti na tom, zdá se pro nárok na dávku posuzuje příjem osoby či nikoli. Tak s ohledem na výši příjmu se poskytují takové dávky jako přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné. Netestovanými dávkami jsou pohřebné a rodičovský příspěvek.⁶⁰

⁵⁸ Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

⁵⁹ CHVÁTALOVÁ, Iva a kol. Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. str. 183. ISBN 978-80-7380-374-2.

⁶⁰ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Schéma 4: Dávky státní sociální podpory

Zdroj: vlastní zpracování, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Dávky státní sociální podpory náležejí pouze FO a osobám společně s ní posuzovaným hlášeným k trvalému pobytu v ČR a osobám hlášeným k trvalému nebo jinému pobytu na území ČR, pokud se jedná o cizince. Podmínkou je, že oprávněná osoba má v ČR bydliště tzn., že se dlouhodobě zdržuje na území tohoto státu. Rodinou se rozumí oprávněná osoba a osoby společně s ní posuzované, což jsou nezaopatřené děti a jejich rodiče a dále manželé, partneři nebo druh a družka, pokud s oprávněnou osobou žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.⁶¹

Pro posouzení nároku na testovanou dávku je nutné stanovit rozhodný příjem, což je měsíční průměr příjmu rodiny, do něhož se započítávají jak příjmy z výdělečné činnosti, tak i z jednotlivých pobíraných dávek. Částkou životního minima (pro jednotlivce činí 3 410 Kč měsíčně) se rozumí minimální hranice peněžních příjmů FO k zajištění výživy a ostatních základních potřeb stanovena v souladu se zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Životní minimum rodiny se určí jako úhrn životních minim všech společně posuzovaných osob, kde jsou tyto částky odstupňovány podle pořadí osob. V rámci testu příjmu se porovnává životní minimum rodiny s rozhodným příjmem. Dávka náleží,

⁶¹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

pokud je rozhodný příjem menší než částka, která se rovná součinu životního minima rodiny a určitého koeficientu. Je-li rozhodný příjem větší než tato částka, dávka nenáleží.⁶²

Přídavek na dítě

Pokud je rozhodný příjem v rodině nižší než částka vypočtená jako součin životního minima rodiny a koeficientu 2,70, má nezaopatřené dítě nárok na výplatu přídavku na dítě. Rozhodným obdobím, za které se zjišťuje rozhodný příjem je období kalendářního čtvrtletí předcházejícího kalendářnímu čtvrtletí, na které se nárok na dávku prokazuje, resp. uplatňuje. Výše přídavku na dítě činí měsíčně pro nezaopatřené dítě ve věku do 6 let částku 500 Kč, od 6 do 15 let částku 610 Kč a od 15 do 26 let částku 700 Kč. Dávka se vyplácí osobě, která má nezaopatřené dítě ve své péči nebo přímo dítěti, pokud už dosáhlo zletilosti.⁶³

Příspěvek na bydlení

Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, jehož náklady na bydlení přesahují součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (resp. 0,35 v Praze) a zároveň nejsou tyto náklady vyšší než normativní náklady na bydlení (určují se vládním nařízením). Náklady na bydlení se rozumí nájemné, náklady za plyn, elektřinu, vodné apod. Rozhodným obdobím je stejné období jako u přídavku na dítě. Výše měsíčního příspěvku tvoří částka stanovená jako rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a součinem rozhodného příjmu a výše zmíněným koeficientem.⁶⁴

Porodné

Porodné má za účel přispět na náklady spojené s narozením dítěte. Dávka náleží ženě, která porodila svoje první živé dítě anebo současně více dětí, pokud rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin životního minima rodiny a koeficientu 2,70. Nárok na dávku vzniká matce dnem porodu, popřípadě otcovi, pokud matka při porodu zemřela. Nárok vzniká jiné oprávněné osobě dnem, kdy převzala dítě ve věku do jednoho roku do své péče. Výše porodného činí 13 000 Kč na první dítě a 10 000 Kč na druhé dítě.⁶⁵

Pohřebné

⁶² Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

⁶³ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

Pohřebné je jednorázová dávka, která má za účel přispět na náklady spojené s pohřbem. Oprávněnou je osoba, která spravila pohřeb dítěti, které ke dni smrti bylo nezaopatřené anebo osoba, která byla ke dni smrti rodiče nezaopatřeným dítětem. Nárok na dávku vzniká dnem pohřbu. Výše pohřebného stanoví 5 000 Kč.⁶⁶

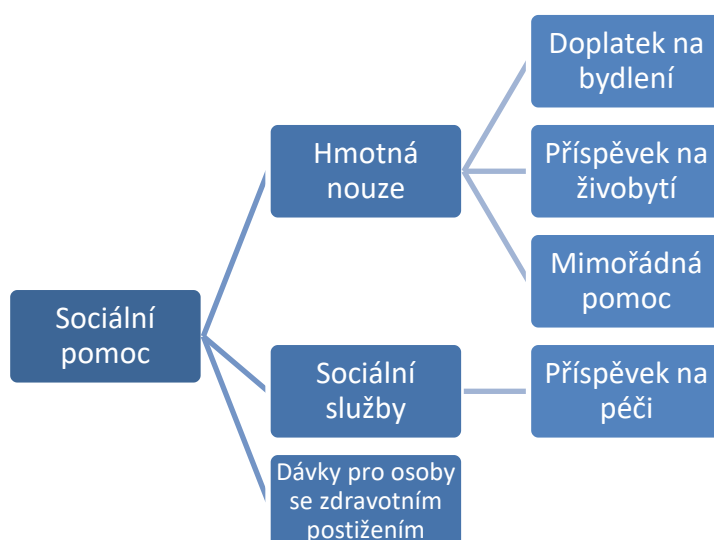
Rodičovský příspěvek

Nárok na dávku má rodič, který pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to nejdéle do 4 roku věku dítěte. Výše příspěvku se stanoví podle VZ jednoho z rodičů pro PPM nebo nemocenské v souvislosti s porodem. Maximálně se však vyplácí tato dávka ve výši 11 500 Kč měsíčně, a to do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč (od 1.01.2020 se předpokládá navýšení na 300 000 Kč). Podmínkou je také, že dítě ve věku do dvou let stráví maximálně 46 hodin měsíčně ve školce. V případě osvojení dítěte vzniká nárok na příspěvek dnem nabytí účinnosti rozhodnutí o osvojení.⁶⁷

2.2.2. Sociální pomoc

Sociální pomoc je představována dávkami pomoci v hmotné nouzi, příspěvkem na péči, dávkami pro osoby se zdravotním postižením a také službami sociálního poradenství a sociální prevence.

Schéma 5: Dávky sociální pomoci

Zdroj: vlastní zpracování, Národní informační centrum pro mládež. *Systém sociálního zabezpečení v ČR*. [online] 2018. [cit. 28-03-2019]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>

⁶⁶ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

⁶⁷ Tamtéž.

2.2.2.1. *Pomoc v hmotné nouzi*

Pomoc v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Účelem pomoci v hmotné nouzi je poskytování finanční podpory osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, a to prostřednictvím takových dávek jako doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí a mimořádná pomoc.⁶⁸ Pomoc v hmotné nouzi je jedním z opatření, kterými se vláda snaží předejít sociálnímu vyloučení obyvatel. Je to forma pomoci motivující osoby s nedostatečnými příjmy k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb za předpokladu, že každá osoba, která pracuje se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá.⁶⁹

V hmotné nouzi se nachází osoba, jejíž příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí (obvykle se rovná částce životního minima) nebo nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení (tzn. nájem, služby spojené s bydlením, náklady za energii apod.). Za osobu v hmotné nouzi se nepovažuje osoba, která neodůvodněně neprojevuje snahu zlepšit svou situaci tím, že nepracuje, nevykonává žádnou SVČ, ani není vedená v evidenci uchazečů o zaměstnání.⁷⁰

Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která poskytuje finanční podporu osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Splňují-li podmínky více spolu posuzovaných osob, náleží příspěvek jen jednou. Výše příspěvku se stanovuje jako rozdíl mezi částkou živobytí osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. Přiměřené náklady jsou odůvodněné náklady na bydlení, které činí maximálně 30 % příjmů rodiny.⁷¹

Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení řeší nedostatek příjmů k úhradě nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory a včetně příspěvku na živobytí. Dávka je poskytována osobě (resp. vlastníku) užívající byt.

⁶⁸ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁶⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Pomoc v hmotné nouzi*. [on-line] 2018. [cit. 29-01-2019]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5>

⁷⁰ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁷¹ Tamtéž.

Podmínkou je získání nároku na příspěvek na živobytí a příspěvku na bydlení. Výše doplatku je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení zůstala osobě či rodině částka živobytí.⁷²

Mimořádná okamžitá pomoc

Tato dávka je poskytována osobám, které se ocitli v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Zákon vymezuje šest takových situací:

1. Hrozící vážná újma na zdraví v případě neposkytnutí pomoci.
2. Postižení vážnou mimořádnou událostí (živelní pohroma, požár apod.).
3. Nezbytný jednorázový výdaj na pořízení osobních dokladů.
4. Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětu dlouhodobé potřeby.
5. Nedostatek prostředků k úhradě odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřených dětí.
6. Ohrožení sociálním vyloučením týkajícím se zejména osob, kteří se dostali z vězení nebo z dětského domova.⁷³

2.2.2.2. Sociální služby

Podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách je sociálními službami představováno sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Plnění těchto služeb je až na příspěvek na péči nepeněžitého charakteru. Poskytované služby se financují z více zdrojů: ze státního rozpočtu, rozpočtů obcí a krajů, ze spoluúčasti klienta služby. Na bezplatné základní sociální poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení má nárok každá osoba.⁷⁴

Příspěvek na péči

Příspěvek na péči se poskytuje osobám závislým na pomoci jiné FO. Výše měsíčního příspěvku pro osobu do 18 let se pohybuje v mezích od 3 300 Kč do 13 200 Kč podle stupně závislosti. Pro osobu nad 18 let tvoří tato částka od 880 do 13 200 Kč. Při posuzování stupně závislosti (z celkem čtyř stupňů) se hodnotí, kolik z deseti základních životních potřeb není schopna osoba sama bez pomoci jiné osoby zvládat. Takovými potřebami jsou zejména

⁷² Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

mobilita, komunikace, orientace, stravování, tělesná hygiena, výkon fyziologických potřeb, péče o své zdraví, oblékání a obouvání, péče o domácnost a uspořádání osobních aktivit.⁷⁵

2.2.2.3. Dávky pro osoby se zdravotním postižením

Podle zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů zahrnují dávky pro osoby se zdravotním postižením příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku napomáhající k částečné úhradě nákladů spojených se zdravotním postižením a měly by přispět ke zmírnění sociálních důsledků jejich zdravotního postižení.⁷⁶

Příspěvek na mobilitu je určen osobě starší 1 roku, která je držitelem průkazu osoby se zdravotním postižením ZTP nebo ZTP/P, pokud se opakovaně v kalendářním měsíci dopravuje nebo je dopravována a nejsou jí poskytovány pobytové sociální služby. Výše příspěvku stanoví 550 Kč měsíčně.⁷⁷

Nárok na **příspěvek na zvláštní pomůcku** má osoba, která má vadu nosného nebo pohybového ústrojí, těžké sluchové postižení nebo těžké zrakové postižení. Zvláštní pomůcky jako např. motorové vozidlo nebo schodišťová plošina by měly umožnit této osobě samoobsluhu nebo napomoci k realizaci pracovního uplatnění, získávání informací, vzdělání a styku s okolím. Příspěvek na zvláštní pomůcku se dle ceny pomůcky rozlišuje na testovanou i netestovanou dávku. Tak pro pomůcku do 24 000 Kč musí být příjem osoby nižší než 8násobek životního minima a její spoluúčast na pořízení pomůcky činit 10 % (minimálně však 1 000 Kč). Pro pomůcku nad 24 000 Kč se vyžaduje pouze spoluúčast 10 % (minimálně 1 000 Kč). Součet vyplacených příspěvků nesmí v 60 kalendářních měsících přesáhnout částku 800 000 Kč.⁷⁸

⁷⁵ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

⁷⁶ Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

3. Systém sociálního zabezpečení na Ukrajině

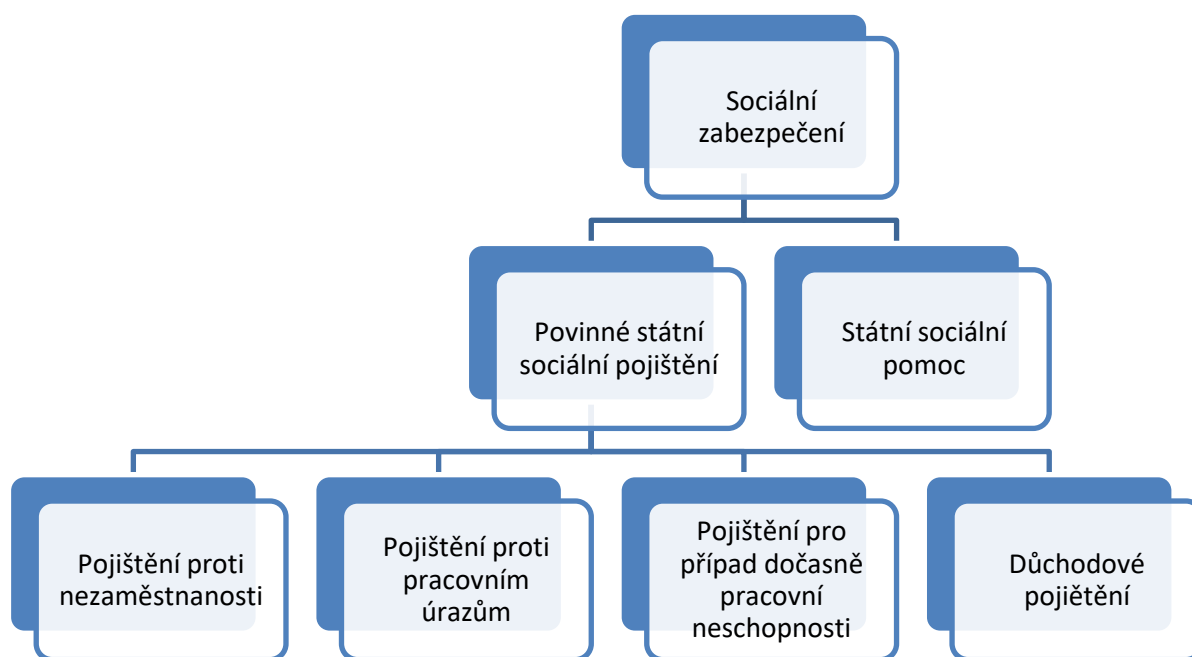
V ukrajinské legislativě není vymezená definice sociálního zabezpečení. Namísto toho článek 46 Ústavy Ukrajiny stanoví, že občané mají právo na sociální ochranu, jež zahrnuje právo na zabezpečení v případě úplné, částečné nebo dočasné pracovní neschopnosti, ztráty živitele, nezaměstnanosti vzniklé bez zavinění osoby jakož i na zabezpečení ve stáří a v ostatních případech stanovených zákonem.⁷⁹ I když pojem *sociální ochrana* je širší než *sociální zabezpečení* (viz 1.1.), pro lepší porozumění výkladu v této kapitole bude práce nadále používat termín *sociální zabezpečení*, jako kdyby byl totožný se *sociální ochranou*.

SSZ na Ukrajině je představován povinným státním sociálním pojištěním (dále jen pojištění) a státní sociální pomocí. Obdobně jako v ČR jsou spolu se sociální pomocí poskytovány sociální služby. Na Ukrajině rozlišují pět druhů pojištění. Těmi jsou: pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti (v ČR nemocenské pojištění), důchodové pojištění, zdravotní pojištění, pojištění proti nezaměstnanosti a pojištění proti pracovním úrazům a nemocím z povolání, které způsobily invaliditu (dále jen pojištění proti pracovním úrazům). Ačkoliv zdravotní pojištění se uvádí v právních předpisech jako jeden z druhů pojištění, nenavazuje na ně žádná další právní úprava. Takže fakticky povinné zdravotní pojištění na Ukrajině neexistuje.⁸⁰ Proto v následujícím výkladu bude bakalářská práce budu uvažovat jenom čtyři druhy pojištění. Pojištění proti nezaměstnanosti a pojištění proti pracovním úrazům působí v oblastech, jež jsou v ČR upraveny pracovním právem a nejsou tak zařazené do českého SSZ. Kvůli nevhodnosti komparace těchto oblastí ve zkoumaných zemích pokusím uvést jenom základní informace o těchto pojištěních s ohledem na to, že jsou nedílnou součástí SSZ na Ukrajině.

⁷⁹ Legislativa Ukrajiny. *Ústava Ukrajiny*. [on-line] 2019. [cit. 31-03-2019]. Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

⁸⁰ STAŠKIV, B. *Право соціального забезпечення. Особлива частина*. Černihiv: PVK „Desna“, 2018. str. 409. ISBN 978-966-502-596-1.

Schéma 6: SSZ na Ukrajině

Zdroj: vlastní zpracování, Ministerstvo sociální politiky Ukrajiny. [on-line] 2019. [cit. 08-04-2019]. Dostupné z: <https://www.msp.gov.ua>

Financování

Na Ukrajině je obdobně jako v ČR používán průběžný systém financování sociálního zabezpečení. Během několika posledních let se mluví o zavedení povinného druhého pilíře důchodového pojištění. Druhý pilíř je fondově financován a předpokládá odvod určité procentní sazby z příjmu na osobní účet pojištěnce. Zavedení tohoto systému se však stále odkládá, momentálně až na rok 2020. Oproti tomu existuje na Ukrajině nestátní (resp. soukromé) důchodové pojištění, jež také funguje na principu fondového financování.⁸¹

S cílem finančního zajištění sociální ochrany se na Ukrajině zřizují rozpočtové a mimorozpočtové státní fondy. Tak například mimorozpočtové fondy jsou Důchodový Fond Ukrajiny a Fond sociálního pojištění Ukrajiny, jež spravují povinná státní sociální pojištění. Tyto fondy nejsou součástí státního rozpočtu, používají vlastní zdroje financování (jako např. pojistné a penále za jeho prodlení, dobrovolné příspěvky, finanční prostředky ze státního rozpočtu v případech stanovených zákonem apod.). V budoucnu se také předpokládá zřízení

⁸¹ STAŠKIV, B. *Право соціального забезпечення. Особлива частина*. Černihiv: PVK „Desna“, 2018. str. 130. ISBN 978-966-502-596-1.

Fondu zdravotního pojištění. Povinná státní pojištění jsou financována hlavně z pojistného a státní sociální pomoc ze státního rozpočtu.⁸²

Organizace

V oblasti pojištění vystupuje stát jako garant poskytování pojištěným osobám hmotné a nehmotné pomoci prostřednictvím Důchodového fondu Ukrajiny a Fondu sociálního pojištění Ukrajiny, jež je společným orgánem pro tři pojištění, a právě: pojištění proti nezaměstnanosti, pojištění proti pracovním úrazům a pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti. Důchodový fond je ústředním výkonným orgánem, který provádí státní politiku v oblasti důchodového pojištění a vede evidenci osob, podléhajících povinnému sociálnímu pojištění. Činnost Důchodového fondu řídí a koordinuje Kabinet Ministrů Ukrajiny prostřednictvím ministra sociální politiky Ukrajiny. Ministerstvo finance Ukrajiny je hlavním orgánem spravujícím pojistné na sociální pojištění.⁸³

3.1. Povinné státní sociální pojištění

V této podkapitole se budu podrobněji věnovat jednotlivým pojištěním a úpravě placení pojistného na Ukrajině. Hlavní důraz bude kladen na pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti a důchodové pojištění.

Schéma 7: Povinné státní sociální pojištění na Ukrajině

Zdroj: vlastní zpracování, STAŠKIV, B. *Право соціального забезпечення. Особлива частина*. Černihiv: PVK „Desna“, 2018. str. 50. ISBN 978-966-502-596-1.

⁸² KROPYVNYTSKYI, M. *Про поняття джерел фінансування соціального забезпечення*. Vědecký vzdělávací institut práva a psychologie Národní univerzity „Lvovská polytechnika“, 2016. str. 39-46.

⁸³ STAŠKIV, B. *Право соціального забезпечення. Особлива частина*. Černihiv: PVK „Desna“, 2018. str. 70-87. ISBN 978-966-502-596-1.

Hlavními právními předpisy pro oblast povinného pojištění jsou: zákon č. 16/98-VR, základy legislativy Ukrajiny o povinném státním sociálním pojištění, jež vymezuje definici a cíle pojištění a upravuje organizaci a financování pojištění, zákon č. 1105-XIV, o povinném státním sociálním pojištění upravuje zejména postavení a úkoly Fondu sociálního pojištění Ukrajiny, pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti a pojištění proti pracovním úrazům a nemoci z povolání. Dalšími důležitými zákony jsou: zákon č. 1533-III, o povinném státním sociálním pojištění proti nezaměstnanosti, zákon č. 1058-IV, o povinném státním důchodovém pojištění a zákon č. 2464-VI, o výběru a evidenci jediného příspěvku na povinné státní sociální pojištění.⁸⁴

V rámci všech pojištění jsou poskytovány zvýhodněné podmínky pro některé skupiny osob, zejména pro osoby, kteří utrpěli v důsledku černobylské havárie v roce 1986 a během tzv. Euromajdanu, revoluce proti režimu Janukoviče, v zimě 2013-2014.

Pojistné na povinné státní sociální pojištění

Na Ukrajině se vybírá tzv. jediný příspěvek (dále jen JP) zároveň a společně pro všechna čtyři pojištění (v ČR pojistné na sociální pojištění). Poplatníky JP jsou zaměstnavatelé, OSVČ, vojenské jednotky, pobočky zahraničních podniků působící na Ukrajině, diplomatická zastupitelstva a konzuláty, dále také osoby ve vojenské službě, ženy na mateřské dovolené atd. Poplatníky JP nejsou osoby pobírající starobní nebo invalidní důchod. Důchodce bude však odvádět JP za zvýhodněných podmínek, pokud při pobírání důchodu pokračuje ve výkonu výdělečné činnosti.⁸⁵

Jednotná sazba 22 % z příjmu osoby platí pro každého poplatníka. Zaměstnavatel odvádí tudíž 22 % z příjmu jednotlivého zaměstnance. Výjimku tvoří JP zaměstnavatele, který odvádí 8,4 % z příjmu zaměstnance se zdravotním postižením. Do příjmu se pro stanovení částky JP započítávají kromě základní mzdy i příplatky za práci během pracovního volna, práci přesčas, noční práci, různorodé dávky, podpory apod. Poplatník je povinen bez ohledu na dosažený příjem odvést pojistné ve výši alespoň minimálního pojistného, jež činí 773 Kč⁸⁶ tj. 22 % minimální mzdy - 3 513 Kč. Maximální výše JP tvoří 15násobek minimální mzdy, tj. 52 695 Kč.

⁸⁴ STAŠKIV, B. *Право соціального забезпечення. Особлива частина*. Černihiv: PVK „Desna“, 2018. str. 409-414. ISBN 978-966-502-596-1.

⁸⁵ Zákon č. 2464-VI, o výběru a evidenci jediného příspěvku na povinné státní sociální pojištění.

⁸⁶ Zde a dále je měnový kurz uváděn ve výši 100 UAH/84,194 CZK dle údajů ČNB ke dni 29.03.2019.

JP se odvádí ve stejné datum, kdy je vyplacená mzda, nejpozději však do 20. dne v příslušném měsíci. JP musí být odveden i když k výplatě mzdy nedošlo.⁸⁷

JP se rozdělí mezi jednotlivými pojištěními v nerovném poměru. Do Důchodového fondu se z 22 % odvádí částka ve značné výši 17,4 % z JP a zbytek plyne do Fondu sociálního pojištění, kde se následně roztrídí takovým způsobem: 1,5 % na pojištění proti nezaměstnanosti, 1,7 % na pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti a 1,4 % na pojištění proti pracovním úrazům.⁸⁸

3.1.1. Povinné státní sociální pojištění proti nezaměstnanosti

Toto pojištění zajišťuje hmotné zabezpečení v případě nezaměstnanosti, jež vznikla nezávisle na jednání osoby (např. nedodržením zákonem stanovených pracovních podmínek zaměstnavatelem nebo podle ujednání v pracovní či kolektivní smlouvě), a poskytuje sociální služby prostřednictvím Fondu povinného státního sociálního pojištění Ukrajiny proti nezaměstnanosti. Povinně účastní pojištění jsou OSVČ a zaměstnanci činní na základě pracovní smlouvy, včetně zaměstnanců, kteří podstoupili alternativní (nevojenskou) službu. Povinnému pojištění podléhají dále příslušníci armády a ostatní osoby ve vojenské službě dostávající finanční podporu. Nárok na hmotné zabezpečení a sociální služby mají nejenom pojištěné osoby, ale v některých případech také jejich rodinní příslušníci a dále také mládí lidé, jež dokončili nebo přerušili studium na odborných či vysokých školách nebo odešli z běžné vojenské nebo alternativní (nevojenské) služby a potřebují pomoc při prvním pracovním zařazení.⁸⁹

Hmotným zabezpečením, jež poskytuje toto pojištění, je podpora v nezaměstnanosti včetně jednorázového příspěvku na zahájení SVČ nezaměstnanou osobou (vyplácí se ve výši zůstatku podpory v nezaměstnanosti). Další dávkou je podpora při pohřbu v případě smrti nezaměstnané osoby nebo jejího živitele (vyplácí se částka ve výši životního minima 1 260 Kč). Oprávněné osobě mohou být poskytovány takové sociální služby jako odborná příprava, rekvalifikace nebo školení, profesní poradenství, pomoc při hledání zaměstnání, uspořádání veřejně prospěšných prací apod. Dotčená osoba má nárok na podporu v nezaměstnanosti a

⁸⁷ Zákon č. 2464-VI, o výběru a evidenci jediného příspěvku na povinné státní sociální pojištění.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Zákon č. 1533-III, o povinném státním sociálním pojištění proti nezaměstnanosti.

sociální služby za předpokladu, že byla řádně zaevidovaná jako nezaměstnaná a je připravená nastoupit do vhodného zaměstnání. V případě rekvalifikace podléhá osoba dle potřeby lékařskému a drogovému vyšetření a může jí být během rekvalifikaci zajištěno ubytování.⁹⁰

Výše podpory v nezaměstnanosti se určí jako procentní sazba průměrného příjmu pojištěnce s ohledem na dobu pojištění. Dobou pojištění se rozumí období, po které je osoba povinně účastná pojištění a po které je každý měsíc odváděn JP alespoň v minimální výši. Do doby pojištění se započítávají všechna období, ve kterých pojištěnec odváděl (resp. za pojištěnce byl odváděn) JP. Podpora v nezaměstnanosti nesmí činit méně než minimální podpora (tj. součin minimální mzdy a pojistného za měsíc). Tak do dvou let doby pojištění se vyplácí 50 %, od 2 do 6 let 55 %, od 6 do 10 let 60 % a od 10 let 70 %. V prvních 90 dnech nezaměstnanosti dostane pojištěnec 100 % podpory, během následujících 90 dnů – 80 % a dále jenom 70 %.⁹¹

3.1.2. Povinné státní sociální pojištění proti pracovním úrazům a nemocím z povolání

Povinně pojištění proti pracovním úrazům a nemocím z povolání jsou zejména zaměstnanci a dále studenti, doktorandi, aspiranti, kteří se podílejí na jakékoli práci před, během nebo po vyučování a také v době absolvování průmyslové praxe (resp. stáže). Zákon stanoví postup pro vyšetřování pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, jakož i seznam okolností, za kterých může k takové sociální události dojít a seznam nemocí z povolání.⁹²

Poškozená osoba má nárok na náhradu nákladů spojených s léčením. Prvních pět dnů dočasné pracovní neschopnosti do zotavení poškozeného nebo nařízení invalidity platí náhradu mzdy zaměstnavatel, dále se mu vyplácí z pojištění náhrada mzdy ve výši 100 % průměrné mzdy. V případě smrti následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání musí být rodině zemřelého vyplacena jednorázová podpora v minimální výši pětileté mzdy a také náhrada nákladů spojených s pohřbem. Poškozený má dále nárok na podporu v případě dočasného převedení na méně placenou práci a během profesní rehabilitace. V případě úplné nebo částečné ztráty pracovní schopnosti se poškozenému vyplácí měsíční finanční podpora a její výše se určí s ohledem na stupeň ztráty pracovní schopnosti, maximálně však

⁹⁰ Zákon č. 1533-III, o povinném státním sociálním pojištění proti nezaměstnanosti.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Zákon č. 1105-XIV, o povinném státním sociálním pojištění.

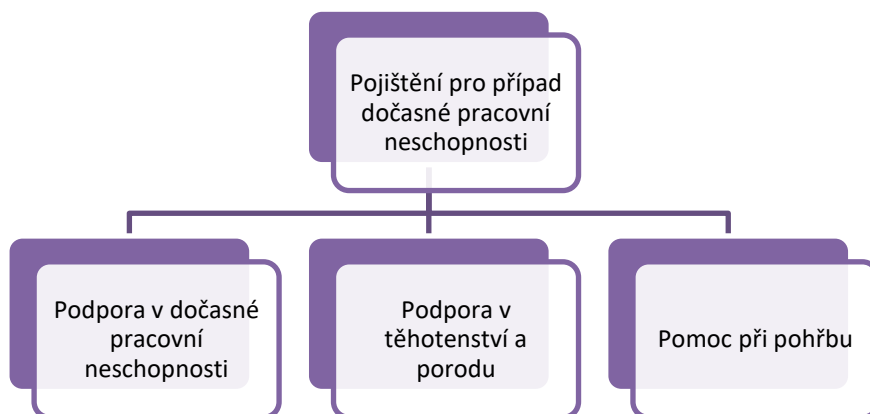
do výše průměrného měsíčního příjmu před událostí. Žádný nárok na podporu nenáleží v případě úmyslného jednání nebo nečinnosti osoby (tzn. v případě utajení nemoci nebo nedodržování lékařských předpisů a omezení).⁹³

3.1.3. Povinné státní sociální pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti

Úkolem pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti je zajištění práva obyvatelů Ukrajiny na hmotné zabezpečení v případě dočasné pracovní neschopnosti. Povinně pojištěné jsou osoby vykonávající zaměstnání na základě pracovní nebo občanskoprávní smlouvy v podnicích, institucích, organizacích, jakož i v zahraničních diplomatických a konzulárních zařízeních. Povinně se účastní pojištění také OSVČ a osoby zvolené do funkcí ve státních orgánech, orgánech místní samosprávy a dalších orgánech. Okruh pojištěných osob se vztahuje nejenom na občany Ukrajiny, ale i na cizince a jejich rodinní příslušníky za podmínky, že mají na Ukrajině bydliště.⁹⁴

V rámci pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti jsou poskytovány tyto dávky: podpora v dočasné pracovní neschopnosti (dále PDPN), podpora v těhotenství a porodu (v ČR PPM) a pomoc při pohřbu.⁹⁵

Schéma 8: Dávky pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti

Zdroj: vlastní zpracování, zákon č. 1105-XIV, o povinném státním sociálním pojištění.

⁹³ Zákon č. 1105-XIV, o povinném státním sociálním pojištění.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž.

Podpora v dočasné pracovní neschopnosti

PDPN se poskytuje pojištěné osobě ve formě hmotného zabezpečení, jež úplně nebo částečně nahrazuje ztracený příjem v takových případech jako: dočasná pracovní neschopnost z důvodu nemoci nebo úrazu, který nesouvisí s pracovním úrazem; péče o nemocné dítě; péče o nemocného člena rodiny; péče o dítě mladší třech let nebo o dítě se zdravotním postižením do 18 let v případě nemoci matky nebo jiné osoby, jež se o dítě stará; nařízená karanténa; dočasné převedení pojištěnce podle lékařského posudku na lehčí, méně placenou práci; umístění do nemocnice protetického a ortopedického podniku z důvodu protetického nahrazování; pobyt v rehabilitačních a rekreačních zařízeních po utrpených onemocněních a úrazech.⁹⁶

PDPN z důvodu nemoci nebo úrazu nesouvisejícího s pracovním úrazem se vyplácí od 6. dne trvání pracovní neschopnosti a až po dobu jejího zániku. Zaměstnanci se zdravotním postižením mají nárok na podporu ode dne vzniku pracovní neschopnosti. Pojištěným osobám, jež vykonávají sezonní nebo dočasné práce může být nejdéle vyplacena podpora po celkovou dobu 75 dnů za kalendářní rok. **PDPN v případě péče o nemocné dítě** ve věku do 14 let je poskytována podpora ode dne vzniku události a do konce doby stanovené lékařským posudkem jako doba po kterou musí péče o dítě trvat. Nejdéle však podpůrčí doba činí v tomto případě 14 dnů. Pokud však je dítě umístěno do nemocnice, náleží podpora po celou dobu tohoto umístění. **PDPN z důvodu péče o nemocného člena rodiny** (vyjma nemocného dítěte) náleží pojištěnci od prvního dne a vyplácí se nejdéle po dobu třech dnů. Ve výjimečných případech může podpůrčí doba trvat až do sedmi dnů s přihlédnutím k závažnosti nemoci člena rodiny a okolnostem v domácnosti. **V případě onemocnění matky nebo jiné osoby, jež skutečně pečuje o dítě do 3 let nebo o dítě se zdravotním postižením do 18 let je poskytována PDPN** pojištěnci, který dočasně převzal tuto péči po celou dobu trvání onemocnění. **PDPN z důvodu nařízené karantény** náleží zaměstnanci po celou dobu takto nařízené karantény. Podpůrčí doba **PDPN spojené s dočasným převedením na méně placenou práci** trvá nejdéle dva měsíce a její výše spolu s nově dosahovaným příjmem nemůže činit více než příjem v předešlé práci. Výplata **PDPN z důvodu protetického nahrazování** náleží po celou dobu umístění pojištěnce v nemocnici protetického a ortopedického podniku. Pojištěnec má nárok na **PDPN během pobytu**

⁹⁶ Zákon č. 1105-XIV, o povinném státním sociálním pojištění.

v rehabilitačních a rekreačních zařízeních po utrpěných nemocích a úrazech. Pojištěnec má právo na tento pobyt na náklady Fondu sociálního pojištění pro obnovu svého zdraví.⁹⁷

Osoby, které splnili dobu pojištění kratší než 3 roky, mají nárok na měsíční podporu ve výši 50 % průměrného příjmu. Avšak u pojištěnců, jejichž doba pojištění je kratší než 6 měsíců činí maximální výše PDPN 1 757 Kč (tzn. 50 % minimální mzdy). Za podmínky účasti na pojištění od 3 do 5 let se tato sazba zvyšuje na 60 %, dále od 5 do 8 let na 70 % a nakonec na 100 % pro pojištěnce, jejichž účast na pojištění přesáhla období 8 let. PDPN nesmí činit za měsíc více než maximální JP.⁹⁸

Podpora v těhotenství a porodu

Podpora v těhotenství a porodu se vyplácí pojištěnce po celou dobu dovolené z důvodu těhotenství a porodu, která trvá 70 dnů před porodem a 56 dnů po porodu. Za okolností komplikovaného porodu nebo narození dvou či více dětí trvá dovolená po porodu 70 dnů. Částka vypočtené podpory náleží pojištěnci v plné výši bez ohledu na to, kolik dní dovolené skutečně využije. V případě osvojení dítěte ve věku do dvou měsíců činí podpůrní doba 56 dnů ode dne převzetí dítěte (resp. 70 dnů v případě osvojení dvou či více dětí).⁹⁹

Výše podpory činí 100 % průměrného příjmu bez ohledu na dobu pojištění. Výjimku tvoří pojištěnky, jež jsou účastníky pojištění méně než 6 měsíců. Ty mají nárok na podporu v maximální výši 7 026 Kč (tj. 2násobku minimální mzdy). Podpora v těhotenství a porodu nesmí činit za měsíc více než maximální JP a nemůže být menší než minimální mzda.¹⁰⁰

Pomoc při pohřbu

Pomoc při pohřbu se poskytuje v případě smrti pojištěnce a jeho rodinných příslušníků, pokud pojištěnec byl jejich živitelem. Tato dávka se nevztahuje na pohřeb důchodců, nezaměstnaných a osob zemřelých následkem pracovního úrazu. Pomoc se vyplácí osobě, jež vypravila pohřeb. Výše pomoci činí 1 852 Kč.¹⁰¹

⁹⁷ Zákon č. 1105-XIV, o povinném státním sociálním pojištění.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

3.1.4. Povinné státní důchodové pojištění

Povinné důchodové pojištění na Ukrajině je představováno třemi druhy důchodů: starobním, invalidním a pozůstalostním. V rámci důchodového pojištění je také poskytována pomoc při pohřbu důchodce, jež činí 2násobek měsíčního důchodu ke dni smrti. Právo na důchod má pojištěná osoba, která dosáhla důchodového věku nebo splnila dobu pojištění potřebnou pro určitý druh důchodů. V případě smrti této osoby nárok na důchod mají též její rodinní příslušníci. Důchod náleží dále osobám dobrovolně účastným na pojištění, pokud řádně odvádějí JP. Dobrovolně přistoupit k důchodovému pojištění lze po dovršení 16 let. Osoba, již vznik nárok na současně více druhu důchodů, má možnost zvolit si jeden z nich.¹⁰²

Povinnému důchodovému pojištění podléhají: občané Ukrajiny, cizinci a osoby bez státní příslušnosti, pokud vykonávají zaměstnání na území Ukrajiny a za jejím územím podle stanovených podmínek. Jsou to rovněž zaměstnavatelé, OSVČ, osoby podstupující pravidelné vojenské služby, osoby pečující o dítě do 3 let a pobírající v souvislosti s tím podporu, osoby pobírající PDPN, podporu v nezaměstnanosti nebo podporu v těhotenství a porodu apod.¹⁰³

Zvláštní zvýhodněné podmínky v důchodovém pojištění se vztahují na příslušníky armády. V roce 2019 mohou odejít do důchodu po 24,5 letech služby. Podmínkou je skončení vojenské služby. Důchody pro vojáky se financují ze státního rozpočtu Ukrajiny. Právo na předčasný důchod náleží matkám 5 dětí (55 let), vojákům-bojovníkům (55 let), a také osobám, kteří utrpěli během černobylské havárie (snížení důchodového věku na 5 až 10 let).¹⁰⁴

Výše invalidního a pozůstalostního důchodu se odvíjí od výše starobního důchodu. Proto se např. při výpočtu invalidního důchodu do skutečně splněné doby pojištění přidá také období do dosažení dotčenou osobou důchodového věku ode dne uznání invalidity (v případě nároku na pozůstalostní důchod jde o období ode dne smrti zesnulého do dne, kdyby dosáhl důchodového věku).¹⁰⁵

¹⁰² Zákon č. 1058-IV, o povinném státním důchodovém pojištění.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ PRILIPKO, S., G. GONČAROVA, V. YUROVSKA, O. KONOPELCEVA. *Право соціального забезпечення*. Charkov: Národní univerzita „Právnická akademie Ukrajiny Jaroslava Moudrého“, 2013. str. 189.

¹⁰⁵ Zákon č. 1058-IV, o povinném státním důchodovém pojištění.

Starobní důchod

V roce 2017 byla provedena důchodová reforma, podle níž se předpokládá postupná změna důchodového systému během následujících 10 let. Nárok na starobní důchod vzniká pojištěné osobě po dosažení věku 60 let. Potřebná doba pojištění pro vznik nároku na starobní důchod činí v roce 2019 26 let. Reformou je zohledněná rostoucí každoroční doba pojištění až do roku 2028, kdy bude minimální doba pojištění činit 35 let. V případě, že osoba nesplnila potřebnou dobu pojištění, ale dosáhla věku 63 let a její doba pojištění činí v roce 2019 od 16 do 26 let vzniká jí nárok na starobní důchod. Pokud osoba po dosažení 65 let má splněnou dobu pojištění kratší než 15 let, nebude mít nárok na starobní důchod. Namísto důchodu bude v tomto případě vyplacena sociální pomoc, jejíž výše bude stanovena na základě příjmu rodiny dotčené osoby (viz 3.2.). Osoba, které nevznikl nárok na důchod, má možnost zakoupit si jeden rok doby pojištění, jehož cena se rovná 14 313 Kč.¹⁰⁶

Pro stanovení výše starobního důchodu je zásadní určit tzv. koeficient doby pojištění, jež se vypočítá podle vzorce:

$$KD = \frac{SM * HD}{100 \% * 12}, \text{ kde:}$$

KD – koeficient doby pojištění;

SM – součet měsíců doby pojištění;

HD – hodnota jednoho roku pojištění (v %). HD se po důchodové reformě rovná 1 %.¹⁰⁷

Výše starobního důchodu se určí podle následujícího vzorce:

$$VD = PP * KD, \text{ kde:}$$

VD – výše důchodu;

PP – příjem pojištěnce (tzn. celkový příjem během doby pojištění) se po reformě určí s přihlédnutím k průměrné mzdě za poslední 3 roky (průměrná mzda 2016-2018 je 5 211 Kč);

KD – koeficient doby pojištění.¹⁰⁸

Příjem se po reformě určí s přihlédnutím k průměrné mzdě za poslední 3 roky (průměrná mzda v období 2016-2018 je 5 211 Kč). Počínaje rokem 2019 počínaje je na Ukrajině prováděna každoroční indexace důchodu, avšak s ohledem na finanční stav solidárního

¹⁰⁶ Zákon č. 1058-IV, o povinném státním důchodovém pojištění.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

systému. Důchody se navyšují o částku, jež tvoří 50 % růstu průměrné mzdy za poslední 3 roky a o částku, která odpovídá 50 % indexu spotřebitelských cen. Maximální starobní důchod činí 12 604 Kč, tj. 10násobek životního minima. Minimální starobní důchod tvoří částku životního minima tzn. 1 260 Kč.¹⁰⁹

Invalidní důchod

Invalidní důchod se poskytuje osobám se zdravotním postižením, jež způsobilo úplnou nebo částečnou ztrátu pracovní schopnosti, a to za podmínky splnění potřebné doby pojištění. Invalidní důchod náleží bez ohledu na to, zda invalidita vznikla během zaměstnání, před nástupem do zaměstnání nebo po jeho skončení. V závislosti na stupni poklesu pracovní schopnosti jsou rozlišovány 3 kategorie invalidity. Potřebné doby pojištění jsou diferencovány dle kategorie invalidity a věku pojištěnce. Tak například osoba ve věku do 25 let, která byla uznána invalidní v 1 kategorii, musí mít splněnou dobu pojištění 1 rok. Doba pojištění se následně postupně zvyšuje s věkem pojištěnce. Pro osoby od 54 do 59 let s invaliditou 1. kategorie činí doba pojištění 10 let. Pro 2. a 3. kategorie invalidity tvoří doba pojištění pro osoby ve věku do 23 let 1 rok a pro osoby ve věku od 56 do 59 let 14 let.¹¹⁰

Výše invalidního důchodu je představována procentní sazbou starobního důchodu. Tak osobám s první kategorií invalidity se vyplácí 100 % starobního důchodu. Pro druhou kategorii je stanovena sazba 90 % a pro třetí 50 %.¹¹¹

Pozůstalostní důchod

Pozůstalostní důchod náleží nepraceschopným rodinným příslušníkům zemřelé osoby, jež byla jejich živitelem, pokud tato osoba splnila ke dni smrti potřebou dobu pojištění pro nárok na invalidní důchod ve 3. kategorii nebo pobírala starobní důchod. Přičemž rodičům a manželovi (resp. manželce) zesnulého, jenž nebyl jejich živitelem, vzniká nárok na pozůstalostní důchod v případě ztráty zdroje obživy. Nepraceschopní rodinní příslušníci pohřešované osoby mají též nárok na pozůstalostní důchod, pokud pohřešovaná osoba byla

¹⁰⁹ Zákon č. 1058-IV, o povinném státním důchodovém pojištění.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

jejich živatelem. Těmto rodinným příslušníkům náleží pozůstalostní důchod bez ohledu na dobu pojištění splněnou živatelem.¹¹²

Za nepraceschopné členy rodiny se považují: manžel (resp. manželka), otec a matka, pokud jsou invalidními nebo dosáhli důchodového věku; děti (včetně dětí narozených v období 10 měsíců ode dne smrti živatele) ve věku do 18 let, nebo starší 18 let, pokud se stali invalidními před dosažením tohoto věku; děti ve věku do 23 let, pokud jsou studenti nebo děti osiřele v důsledku smrti obou rodičů; rodinný příslušník, jenž nevykonává výdělečnou činnost z důvodu péče o dítě zesnulého živatele ve věku do 8 let, a to bez ohledu na věk a pracovní schopnost. Nezletilým dětem zůstává nárok na pozůstalostní důchod i v případě osvojení těchto dětí.¹¹³

Pozůstalostní důchod se vyplácí ve výši 50 % starobního důchodu pro jednoho nepraceschopného člena rodiny. Pro dvě či více takových osob je určen důchod ve výši 100 %, jež se následně rozdělí mezi nimi ve stejném poměru. Osiřelému dítěti náleží důchod po každému z rodičů. Pozůstalostní důchod se přiznává po celou dobu, po kterou je člen rodiny zesnulého živatele považován za nepraceschopného a v případě dosažení důchodového věku – doživotně.¹¹⁴

3.2. Státní sociální pomoc

Na Ukrajině existuje několik desítek druhů sociální pomoci. Sociální pomoc je jednou z hlavních forem podpory jednotlivců, jejichž finanční situace neodpovídá obecně uznávané úrovni zabezpečení nebo je nižší než hranice stanovená zákonem (tj. životní minimum – 1 260 Kč¹¹⁵). Většinu druhů sociální pomoci se dá označit jako sociální pomoc rodinám s dětmi. Je to zejména pomoc v těhotenství a porodu, pomoc při narození dítěte, pomoc při osvojení dítěte a pomoc samotným matkám s dětmi. V rámci státní sociální pomoci jsou také poskytovány sociální služby jako poradenství, sociální péče a sociální prevence.¹¹⁶

¹¹² Zákon č. 1058-IV, o povinném státním důchodovém pojištění.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Zákon č. 966-XIV, o životním minimu.

¹¹⁶ PRILIPKO, S., G. GONČAROVA, V. YUROVSKA, O. KONOPELCEVA. *Право соціального забезпечення*. Charkov: Národní univerzita „Právnická akademie Ukrajiny Jaroslava Moudrého“, 2013. str. 405.

Životní minimum jedné osoby se vypočte na základě určené zákonem sady potravin dostatečné k zajištění normálního fungování lidského organismu a zachování zdraví, minimální sady nepotravinářského zboží a minimálního souboru služeb nezbytných pro uspokojení základních sociálních a kulturních potřeb.¹¹⁷

Hlavní prameny práva upravující oblast státní sociální pomoci na Ukrajině jsou: zákon č. 966-XIV, o životním minimu, zákon č. 780-2016-p, o schválení sady potravin, sady nepotravinářského zboží a souboru služeb pro hlavní sociální a demografické skupiny, zákon č. 2811-XII, o státní pomoci rodinám s dětmi, zákon č. 1768-III, o státní sociální pomoci rodinám s nízkými příjmy, zákon č. 2109-III, o státní sociální pomoci osobám se zdravotním postižením od dětství a invalidním dětem a zákon č. 1727-IV, o státní sociální pomoci osobám, kteří nemají nárok na důchod a invalidním osobám.

Pomoc v těhotenství a porodu

Pomoc v těhotenství a porodu je opakující se peněžitá podpora, která náleží nepojištěným těhotným ženám a ženám po porodu (včetně nezletilých) a také osobám při osvojení dítěte do dvou měsíců od narození. Podpůrčí doba a výše pomoci jsou stejné jako pro podporu v těhotenství a porodu z pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti.¹¹⁸

Pomoc při narození dítěte

Pomoc při narození dítěte (v ČR rodičovský příspěvek) je peněžitý příspěvek, který se vyplácí jednomu z rodičů nebo opatrovníkovi (v případě osvojení dítěte do jednoho roku věku od narození). Jedna část příspěvku je vyplacena jednorázově a druhá opakovaně. V případě narození nebo osvojení více dětí náleží příspěvek za každé živé dítě. Výše pomoci při narození dítěte tvoří 34 755 Kč, z nichž 8 689 Kč se vyplácí jednorázově a zbývající částka opakovaně během následujících 36 měsíců (do dosažení dítětem 3 let věku).¹¹⁹

Pomoc při osvojení dítěte

Osoba má nárok na pomoc při osvojení dítěte, pokud má občanství Ukrajiny a osvojila osiřelé dítě nebo dítě zbavené rodičovské péče ve věku od jednoho roku. V případě, že tato osoba

¹¹⁷ Zákon č. 780-2016-p, o schválení sady potravin, sady nepotravinářského zboží a souboru služeb pro hlavní sociální a demografické skupiny.

¹¹⁸ Zákon č. 2811-XII, o státní pomoci rodinám s dětmi.

¹¹⁹ Tamtéž.

má manžela (resp. manželku) rozhodnou si komu z nich bude vyplácena podpora. Pomoc při osvojení dítěte se uskutečňuje za stejných podmínek jako pomoc při narození dítěte.¹²⁰

Pomoc samotným matkám s dětmi

Pomoc náleží samotným matkám a také matkám (resp. otcům) v důsledku smrti jednoho z rodičů, pokud není z téhož důvodu pobírán pozůstalostní nebo jiný důchod. Tato pomoc je poskytována bez ohledu na jiné pomoci, podpory apod. Výše pomoci se rovná rozdílu mezi 100 % životního minima pro dítě odpovídajícího věku a průměrným příjmem rodiny v přepočtu na jednoho člena rodiny za posledních šest měsíců. Pomoc se vyplácí měsíčně do dosažení dítětem věku 18 let nebo 23 let, pokud se jedná o studenta.¹²¹

Státní sociální pomoc rodinám s nízkými příjmy

Pomoc rodinám s nízkými příjmy (v ČR příspěvek na živobytí) představuje opakující se finanční podporu rodinám, jejichž průměrný příjem je menší za životní minimum rodiny. Nárok na pomoc nenáleží, pokud průřezoví členy rodiny nevykonávají výdělečnou činnost. Výše pomoci se určí jako rozdíl mezi průměrným příjmem rodiny a její životním minimem. Pomoc nemůže však být větší než 75 % životního minima rodiny. Pomoc rodinám s nízkými příjmy je poskytována po dobu 6 měsíců. Neprůřezovím samotným osobám a také osobám starším 65 let, pokud nemají jiné zdroje obživy, může být tato pomoc poskytována doživotně.¹²²

Příspěvek na bydlení

Tento příspěvek náleží rodinám, jejichž náklady na bydlení jsou vyšší než jednotlivě určená pro tuto rodinu povinná platba. Ta se vypočte jako podíl průměrného měsíčního příjmu domácnosti přepočteného na jednu osobu a životního minima. Tento podíl se následně rozdělí dvěma a vynásobí 15.% a nakonec vypočtené procento vynásobí průměrným příjmem domácnosti. Příspěvek se vyplácí od měsíce, ve kterém došlo ke vzniku nároku, a do konce topné (resp. netopné) sezóny.¹²³

¹²⁰ Zákon č. 2811-XII, o státní pomoci rodinám s dětmi

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Zákon č. 1768-III, o státní sociální pomoci rodinám s nízkými příjmy.

¹²³ Ministerstvo sociální politiky Ukrajiny. *Příspěvky na bydlení*. [on-line] 2019. [cit. 21-04-2019]. Dostupné z: <https://www.msp.gov.ua/timeline/subsidii.html>

Státní sociální pomoc osobám se zdravotním postižením od dětství a invalidním dětem

Za osobu se zdravotním postižením od dětství se považuje osoba, jež byla uznaná invalidní ve věku do 18 let. Invalidním dítětem je dítě ve věku do 18 let. Pokud dotčená osoba má nárok na více pomoci, může si z nich zvolit jednu (vyjma pozůstalostního důchodu, ten náleží současně s pomocí). Výše pomoci činí pro osoby s invaliditou od dětství v 1. kategorii 100 % životního minima, 80 % pro 2. kategorii a 60 % pro 3. kategorii invalidity. Invalidní dítě dostává pomoc ve výši 70 % životního minima. V rámci této pomoci jsou také poskytovány příspěvky na péči o osoby se zdravotním postižením od dětství a o invalidní děti a pomoc při pohřbu těchto osob.¹²⁴

Státní sociální pomoc osobám, kteří nemají nárok na důchod a invalidním osobám

Osoby, kteří nemají nárok na důchod jsou: děti zesnulého živitele (včetně dětí narozených do 10 měsíců od smrti živitele), který nesplnil ke dni smrti potřebnou dobu pojištění pro nárok na invalidní důchod v 3. kategorii; osoba starší 65 let bez práva na starobní důchod nebo osoba, která byla uznána invalidní. Výše pomoci tvoří 150 % životního minima pro tři a více dětí zesnulého živitele, 120 % pro dvě děti, 100 % pro jedno takové dítě a pro osoby invalidní v 1. kategorii, 80 % pro osoby invalidní v 2. kategorii a 60 % pro osoby zařazené do 3. kategorii invalidity.¹²⁵

¹²⁴ Zákon č. 2109-III, o státní sociální pomoci osobám se zdravotním postižením od dětství a invalidním dětem.

¹²⁵ Zákon č. 1727-IV, o státní sociální pomoci osobám, kteří nemají nárok na důchod a invalidním osobám.

4. Komparace systému sociálního zabezpečení v České republice a na Ukrajině

Tato bakalářská práce považuje poslední kapitulu za nejpřínosnější, jelikož na základě výše provedených podrobných analýz SSZ ČR a Ukrajiny dospěje ke konkrétním závěrům, odhalí silné a slabé stránky SZ jednoho státu ve srovnání s druhým a konečně posoudí, zda je možné mluvit o aplikovatelnosti české praxe v oblasti provádění sociální politiky pro Ukrajinu.

4.1. Porovnání systémů dvou zemí

Ať mluvíme o sociálním zabezpečení nebo o sociální ochraně, jak je to častěji nazýváno na Ukrajině, oboje sledují stejné cíle: předcházení sociálnímu vyloučení znevýhodněných skupin osob, zajištění každému alespoň minimální životní úrovně, zmírnění následku sociálních událostí, podpora rodin s dětmi apod.

Zásadním rozdílem SSZ v ČR je oproti Ukrajině existence povinného státního zdravotního pojištění. Občané Ukrajiny si buď pořizují soukromé zdravotní pojištění nebo hradí náklady spojené s léčením přímo poskytovatelům zdravotních služeb.

Další podstatný rozdíl spočívá v zapojení pojištění proti nezaměstnanosti a pojištění proti pracovním úrazům do systému povinného státního pojištění Ukrajiny, když je v ČR oblast nezaměstnanosti a pracovních úrazů upravena pracovním právem. Otázkami nezaměstnanosti se v ČR zabývá státní politika zaměstnanosti, v rámci níž jsou poskytovány docela obdobné druhy finančních podpor a služeb jako na Ukrajině. Pojištění proti pracovním úrazům odpovídá v ČR zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele, jež je upraveno zákoníkem práce a řeší obdobně sociální události jako pracovní úraz a nemoc z povolání.

Patrné odlišnosti jsou i v nepojistném systému SZ, jež v ČR je formován ze dvou složek, a právě ze státní sociální podpory a sociální pomoci. Oproti tomu jsou na Ukrajině všechny dávky a služby nepojistného systému poskytovány v rámci systému státní sociální pomoci.

Tabulka 3: Porovnání SSZ v ČR a na Ukrajině

Česká republika	Ukrajina
Zdravotní pojištění	×
× → Státní politika zaměstnanosti (pracovní právo)	Pojištění proti nezaměstnanosti
× → Zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele (pracovní právo)	Pojištění proti pracovním úrazům
Nemocenské pojištění	Pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti
Důchodové pojištění	Důchodové pojištění
Státní sociální podpora Sociální pomoc	Státní sociální pomoc

Zdroj: vlastní zpracování, shrnutí informací z předchozích kapitol.

Při analýze SSZ obou států bylo také zřejmé, že na Ukrajině existuje mnohem více jednotlivých skupin osob, jež při nárocích na dávky mají zvýhodněné podmínky. Jsou to zejména osoby, které utrpěly během černobylské havárie, během Euromajdanu a také příslušníci armády.

Nemocenské pojištění

Principy fungování českého nemocenského pojištění a ukrajinského pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti jsou si celkem podobné. V rámci nemocenského pojištění je poskytováno celkem 6 jednotlivých dávek, když na Ukrajině je většina dávek zařazená do skupiny podpory v dočasné pracovní neschopnosti a vedle toho jsou upraveny zvlášť podpora v těhotenství a porodu a pomoc při pohřbu. Když je posuzováno o okruhu pojištěných osob, tato práce chce zdůraznit, že na rozdíl od ČR jsou na Ukrajině OSVČ účastní pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti povinně. Při srovnání dávek obou

pojištění je zřejmé, že většina z nich naplňují stejný účel, např. na Ukrajině tvoří PDPN z důvodu péče o nemocné dítě spolu s PDPN z důvodu péče o nemocného člena rodiny analogii s ošetřovným v ČR. Dalším příkladem je podoba VPTM do PDPN spojené s dočasným převedením na méně placenou práci, i když poslední se vztahuje na všichni zaměstnance, a ne jenom na těhotné zaměstnankyně nebo zaměstnankyně po porodu. Takovým způsobem se dá říci, že všechny dávky, kromě pomoci při pohřbu, vyplývající z pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti lze nalézt ve stejném nebo jinak zmodifikovaném tvaru v nemocenském pojištění. Oproti tomu takové dávky jako dlouhodobé ošetřovné a otcovská z nemocenského pojištění neexistují na Ukrajině, což je celkem logické, jelikož se jedná o relativně nové dávky v SSZ ČR.

Tabulka 4: Porovnání nemocenského pojištění v ČR a na Ukrajině

Česká republika	Ukrajina
	PODPORA V DOČASNÉ PRACOVNÍ NESCHOPNOSTI
Nemocenské	PDPN z důvodu úrazu nebo nemoci PDPN z důvodu nařízené karantény
Ošetřovné	PDPN z důvodu péče o nemocné dítě PDPN z důvodu péče o nemocného člena rodiny
Dlouhodobé ošetřovné	×
Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství	× → PDPN z důvodu dočasného převedení na méně placenou práci
Peněžitá pomoc v mateřství	PODPORA V TĚHOTENSTVÍ A PORODU
Otcovská	×

Česká republika	Ukrajina
×	POMOC PŘI POHŘBU

Zdroj: vlastní zpracování, shrnutí informací z předchozích kapitol.

Avšak i ty dávky, které jsou si podobné se docela hodně liší s ohledem na jejich výše a podpůrní doby. Zejména patrný rozdíl práce nachází při srovnání PPM a podpory v těhotenství a porodu. V ČR podpůrní doba u této dávky činí od 28 do 31 týdne, když na Ukrajině pouze od 18 do 20 týdnů. Na Ukrajině je tvoří však výše podpory v těhotenství a porodu 100 %, když se v ČR výše PPM rovná 70 % DVZ.

Důchodové pojištění

Na první pohled se důchodové pojištění na Ukrajině a v ČR moc neliší. Oba poskytují stejné druhy důchodů, a právě starobní, invalidní a pozůstalostní, jenomže na Ukrajině se poslední nerozděluje na vdovský, vdovecký a sirotčí důchody. Toto rozdělení však má podstatný význam v tom, že v ČR pojištěnec může současně pobírat více důchodu různých druhů, když na Ukrajině si osoba musí zvolit jenom jeden důchod. Dalším rozdílem je například to, že v rámci DP se na Ukrajině mimo jiné poskytuje pomoc při pohřbu důchodce. Oproti ČR, kde se OSVČ povinně účastní DP podle toho, zda vykonává vedlejší nebo hlavní činnost, podléhá na Ukrajině OSVČ DP bez ohledu na druh vykonávané SVČ. Rozlišný je také důchodový věk, jenž je v ČR o pět let větší a spolu s tím tak je stanovena i delší doba pojištění než na Ukrajině.

I když fakticky se výpočet výše důchodu ve dvou zemích liší, teoreticky je založen na stejném principu, jelikož se důchod na Ukrajině od roku 2017 též určuje s přihlédnutím k průměrné mzdě. Tato práce však má nepochybný zájem o srovnání důchodů v ČR a na Ukrajině. S ohledem na to, že cenové hladiny jsou v těchto zemích nesrovnatelně odlišné, porovnává práce důchody ve formě podílu na průměrné mzdě. V roce 2019 činila průměrná mzda na Ukrajině 10 573 hřiven¹²⁶ (resp. 8 902 Kč) a v ČR 32 700 Kč.¹²⁷ Průměrný starobní důchod

¹²⁶ Webový portál výkonné moci Ukrajiny. *Průměrná mzda na Ukrajině*. [on-line] 2019. [cit. 19-04-2019]. Dostupné z: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/serednya-zarplata-v-ukrayini-u-grudni-perevishchila-10-tis-grn-dani-derzhstatu>

¹²⁷ Nařízení vlády č. 213/2018 Sb.

v ČR byl na konci roku 2018 stanoven ve výši 12 418 Kč¹²⁸ a na Ukrajině tvořila tato částka v roce 2019 2 943 hřiven¹²⁹ (resp. 2 478 Kč). Na základě těchto dat se dá jednoduše spočítat, že se podíl průměrného starobního důchodu na průměrné mzdě rovná v ČR 37,98 %, což je o 10 % více než na Ukrajině, kde tento podíl stanoví 27,84 %.

Další rozdíl, který práce chce zmínit se týká pozůstalostního důchodu. Ten se na Ukrajině vztahuje jenom na nepraceschopné rodinné příslušníky, když v ČR taková podmínka není. To znamená, že nárok na pozůstalostní důchod budou v ČR mít více osob než na Ukrajině. Avšak oproti tomu, že v ČR se tento důchod zpravidla vyplácí po dobu jednoho roku, náleží důchod na Ukrajině po celou dobu, po kterou se oprávněna osoba považuje za nepraceschopnou.

Pojistné

Pro srovnání pojistného nebere tato práce v potaz existence zdravotního pojištění a PSPZ v ČR. Pojistné na DP a NP (resp. pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti) se v komparovaných zemích docela hodně liší. V ČR sazba pojistného se diferenciuje podle osoby poplatníka, když na Ukrajině se vybírá jednotný příspěvek, který tvoří 22 % pro každého poplatníka s jedinou výjimkou 8,4 % pro zaměstnance se zdravotním postižením. V ČR odvádí zaměstnanec 6,5 % a zaměstnavatel 23,6 % (podle novely zákoníku práce). Na Ukrajině odvádí zaměstnavatel 22 % a zaměstnanec neodvádí nic. Zásadním rozdílem je dále to, že na Ukrajině OSVČ jsou povinně účastní na každém ze čtyř pojištění a musí tak pravidelně odvádět JP i když nedosahují žádný příjem.

Státní sociální podpora a sociální pomoc

I když se jednotlivé finanční podpory a pomoci v nepojistných systémech komparovaných států se spíše liší, než se shodují, fungují na stejném zásadním principu, což je zajištění každému alespoň minimální životní úrovni. Při analýze jednotlivých podpor poskytovaných v obou zemích je zřejmé, že vcelku nepojistný systém ČR nabízí mnohem více příspěvků, než můžou dostat osoby v nouzi na Ukrajině. Práce nachází shodu jenom ve třech typech podpor. Pomoc při narození dítěte a pomoc při osvojení dítěte, když posuzované dohromady, odpovídají českému rodičovskému příspěvku. Zásadní rozdíl je ve výši příspěvku a v délce

¹²⁸ Česká správa sociálního zabezpečení. *Průměrná výše sólo důchodů v ČR*. [on-line] 2018. [cit. 19-04-2019]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/579944D5-DEDF-4D0E-93FE-5DCDD1D52717/0/prumernavyseisoloduchoduvcrcasoverade.pdf>

¹²⁹ Důchodový fond Ukrajiny. *Rozdělení důchodů podle jejich druhů a výší*. [on-line] 2019. [cit. 19-04-2019]. Dostupné z: <https://www.pfu.gov.ua/1564726-stanom-na-01-04-2019-roku/>

podpůrní doby, jež v ČR je o rok delší. Když pro představu spočítáme podíl pomoci při narození dítěte na průměrné mzdě v Ukrajině za 3 roky (tj. 380 628 hřiven), vychází 10,85 %. Stejným způsobem spočítaný podíl rodičovského příspěvku na průměrné mzdě v ČR za 4 roky tvoří 14,02 %, a to bez ohledu na předpokládané navýšení v roce 2020 na 300 000 Kč, kdy se tento podíl vzroste o přibližně 5 %.

Druhou shodu spatřuje práce při komparaci příspěvku na živobytí a pomoci rodinám s nízkými příjmy, jež mají za účel navýšit příjem osoby nebo rodiny alespoň do výše životního minima. Dalším příspěvkem, jež se poskytuje jak v ČR, tak i na Ukrajině, je příspěvek na bydlení. V obou zemích existuje pomoc pro osoby se zdravotním postižením, avšak v docela odlišné formě. V ČR jsou poskytovány dávky jako příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku a na Ukrajině dostávají pomoc zvláště děti se zdravotním postižením a invalidní osoby, jež nemají nárok na důchod. Na Ukrajině výše těchto pomoci se pohybuje kolem výše životního minima, když v ČR mají osoby se zdravotním postižením možnost pořídit si pomůcku za několik desítek i stovek tisíc Kč.

Na Ukrajině jsou dva typy sociální pomoci, jež neexistují v ČR, a právě pomoc v těhotenství a porodu a pomoc samotným matkám s dětmi. Poslední je něco jako náhrada sirotčího důchodu a pomoc v těhotenství a porodu je totéž jako podpora v těhotenství a porodu z pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti, jenomže vztahuje se na nepojištěné osoby.

Tabulka 5: Porovnání nepojistného systémů v ČR a na Ukrajině

Česká republika	Ukrajina
STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA	STÁTNÍ SOCIÁLNÍ POMOC
×	Pomoc v těhotenství a porodu
×	Pomoc samotným matkám s dětmi
Přídavek na dítě	×
Příspěvek na bydlení	Příspěvek na bydlení
Porodné	×

Česká republika	Ukrajina
Pohřebné	×
Rodičovský příspěvek	Pomoc při narození dítěte Pomoc při osvojení dítěte
SOCIÁLNÍ POMOC	
Doplatek na bydlení	×
Příspěvek na živobytí	Pomoc rodinám s nízkými příjmy
Mimořádná pomoc	×
Sociální služby	Sociální služby
Příspěvek na péči	×
Dávky pro osoby se zdravotním postižením	× → Sociální pomoc osobám se zdravotním postižením od dětství a invalidním dětem × → Sociální pomoc osobám, které nemají nárok na důchod a invalidním osobám

Zdroj: vlastní zpracování, shrnutí informací z předchozích kapitol.

4.2. Zamyšlení nad aplikovatelností SSZ ČR na Ukrajině

Pro posouzení aplikovatelnosti SSZ jednoho státu ve státě druhém je nutno brát v potaz hodně odlišných faktorů, které se bezprostředně vztahují na vývoj a podobu SSZ v jednotlivé zemi. Již samotné rozdíly Ukrajiny a České republiky v úrovni jejich ekonomické vyspělosti naznačuje na propast v rozvinutosti, rozsahu a podobě sociálních politik. Na skutečnost, že Ukrajina je zařazena mezi rozvíjející se země bezprostředně navazuje nižší kvalita sociálního zabezpečení než ve vyspělých zemích jako ČR.¹³⁰ Pro představu rozdílů v rámci zajištění sociálních práv v komparovaných zemích uvádí práce tzv. žebříček kvality života (Social Progress Index), jež posuzuje státy podle ekonomického a společenského vývoje, úrovně

¹³⁰ PRILIPKO, S., G. GONČAROVA, V. YUROVSKA, O. KONOPELCEVA. *Право соціального забезпечення*. Charkov: Národní univerzita „Právnická akademie Ukrajiny Jaroslava Moudrého“, 2013. str. 247.

zdravotnictví, životního prostředí apod. V roce 2018 získala ČR 26. místo a Ukrajina zaujala až 64. pozici z celkového počtu 146 zemí.¹³¹

V průběhu posledních let byla na Ukrajině prováděna zahraniční politika zaměřená na spolupráci s EU a rovněž i vnitřní politika nacílená na reformu systému podle evropského vzorce. Tak například byla v roce 2017 v oblasti SZ provedena důchodová reforma, jež přinesla hodně pozitivních změn (zavedení předčasného důchodu, valorizace důchodu apod.), avšak se kvůli deficitu státního rozpočtu (59,2 mld. hřiven), velkému státnímu dluhu (62 % HDP), vysoké inflaci (9,8 %) nepovedlo realizovat ostatní podstatné cíle reformy včetně zřízení druhého pilíře DP.¹³² Tato nadměrně vysoká čísla mají spolu s ostatními ekonomickými ukazateli bezprostřední vliv na celý SSZ na Ukrajině. Potvrzuje to i nepřipravenost státu k zavedení povinného zdravotního pojištění, jelikož průměrný spotřebitel nebude mít zájem o pojištění kvůli nedostatku moderních diagnostických a léčebných zařízení ve většině nemocnic a katastrofickému nedostatku kvalifikovaných lékařů. Rezolutní zhoršení hospodářských ukazatelů na Ukrajině bylo především vyvoláno revolucí v roce 2013 a dodnes se pokračujícími vojenskými akcemi na východě Ukrajiny, což bylo mimo jiné vyvoláno politickou nestabilitou státu.

Kromě absolutních rozdílů v hospodářském a politickém vývoji komparovaných států je pro oblast SZ důležitá otázka korupce. Podle Indexu vnímání korupce (Corruption Perception Index), zaujala Ukrajina v roce 2018 120. místo z celkem 180 zemí, zatímco ČR se nachází pouze na 38. pozici.¹³³ Korupce na Ukrajině způsobuje mimo jiné to, že se prostředky určené státním rozpočtem pro SSZ využívají pro protichůdně jiné účely. Deficit ve financování SZ zapříčiňuje též to, že kolem 26 % Ukrajinců jsou pod oficiálně určenou hranicí chudoby (tj. 2 721 Kč).¹³⁴

Než bude Ukrajina připravena aplikovat SSZ České republiky nebo SSZ jiné evropské země, musí být vyřešen ještě jeden problém, jež se hlavně vztahuje na výši důchodů pobíraných jednotlivými občany. Tzv. plat v obálce se vyskytuje v situaci, kdy kvůli daňovému úniku

¹³¹ Social Progress Index 2018. [on-line] 2018. [cit. 09-04-2019]. Dostupné z: <https://www.socialprogress.org>

¹³² Ministerstvo financí Ukrajiny. *Plnění státního rozpočtu 2018*. [on-line] 2018. [cit. 22-04-2019]. Dostupné z: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/MinFin_budget_2018.pdf

¹³³ Transparency International. *Corruption Perception Index 2018*. [on-line] 2018. [cit. 22-04-2019]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2018>

¹³⁴ PRILIPKO, S., G. GONČAROVA, V. YUROVSKA, O. KONOPELCEVA. *Право соціального забезпечення*. Charkov: Národní univerzita „Právnická akademie Ukrajiny Jaroslava Moudrého“, 2013. str. 90.

zaměstnavatel částečně nebo celkově neeviduje příjem svých zaměstnanců. Tudíž za zaměstnance není odváděn JP a nezapočítává se tohle období do doby pojištění. Jiným příkladem je situace, kdy zaměstnavatel oficiálně vyplácí jenom část mzdy a odvádí tak JP v minimální výši, což samozřejmě bude mít nepříznivé následky na budoucí výši důchodů jeho zaměstnanců.

Závěr

Primárním cílem této bakalářské práce bylo prozkoumat systémy sociálního zabezpečení České republiky a Ukrajiny a na základě provedené analýzy odhalit hlavní rozdíly a totožnosti. Tento cíl byl naplněn nejdřív rozbořem SSZ jednotlivé zemi a pak komparací těchto systémů.

Práce dospěla k závěrům, že sociální politika těchto států se hodně liší a že SSZ v ČR je vyvinutější než na Ukrajině. Jedním z nejpodstatnějších rozdílů je to, že na Ukrajině stále neexistuje povinné státní zdravotní pojištění, což je zapříčiněno celkovou nevyspělostí zdravotnictví ve státě (tzn. nedostatek léčebných zařízení v nemocnicích, nedostatek kvalifikovaných lékařů apod.) a nepostačujícími výdaji k rozvoji této oblasti. Dalším rozdílem je to, že oproti ČR jsou na Ukrajině pojištění proti nezaměstnanosti a pojištění proti pracovním úrazům zařazené do SSZ. Z toho vyplývá, že v ČR se s ukrajinskými pojištění shodují jenom nemocenské a důchodové pojištění. I když je na první pohled úprava těchto pojištění v komparovaných zemích obdobná, liší se při detailnějším rozboru v zásadních věcech. Pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti poskytuje na Ukrajině číselně více dávek než nemocenské pojištění v ČR. Avšak v průběhu komparace zjistila tato práce, že některé sociální události, které jsou zahrnuté v jednu dávku v ČR, jsou na Ukrajině rozděleny do dvou i více dávek. Takým způsobem počet sociálních událostí pokrývaných pojištěním převládá v ČR nad Ukrajinou. Zejména velký rozdíl je patrný v délce podpůrcí doby PPM a podpory v těhotenství a porodu. V ČR jsou tak pojištěnky na mateřské dovolené na minimálně 10 týdnů déle než pojištěnky na Ukrajině.

Z komparace SSZ také vyplývá, že na Ukrajině je mnohem větší finanční zatížení OSVČ, jelikož jsou povinně účastní všech státních pojištění a rovněž musejí odvádět JP aspoň v minimální výši bez ohledu na dosahovaný příjem. Takým způsobem se na sociální pojištění na Ukrajině odvádí docela hodně, avšak dostávají pojištěnci nazpátek z těchto pojištění méně než pojištěnci v ČR. Je to zřejmé zejména při srovnání podílů průměrných důchodů na průměrných mzdách obou zemí, při kterém práce vypočetla, že je tento podíl v ČR o 10 % větší než na Ukrajině. Tak malý podíl na Ukrajině může být vysvětlen jak vysokou úrovní korupce na území Ukrajiny, tak i daňovému úniku zaměstnavatelů. Kvůli korupci nenadcházejí všechny prostředky vyčleněné státem na SZ do rozpočtů příslušných orgánů. Důsledkem daňového úniku zaměstnavatelů jsou z příjmů zaměstnanců odváděné menší

nebo dokonce není odváděné žádné JP, což má bezprostřední vliv na výše budoucích důchodů těchto zaměstnanců.

Při porovnání nepojistných systémů dvou zemí bylo evidentní, že státní sociální pomoc Ukrajiny je mnohem slabší než státní sociální podpora a sociální pomoc v ČR. Stejně jako u pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti jsou některé české dávky nepojistného systému představovány na Ukrajině větším množstvím jednotlivých podpor, což může také naznačovat na lepší organizační úpravu SSZ v ČR. V rámci státní sociální podpory a sociální pomoci je poskytováno mnohem více dávek než v rámci státní sociální pomoci na Ukrajině. Zásadně se rozlišují i výše dávek. Tak například je podíl rodičovského příspěvku na průměrné mzdě v ČR za 4 roky o skoro 5 % vyšší než podíl pomoci při narození dítěte a pomoci při osvojení dítěte na průměrné mzdě na Ukrajině za 3 roky. V roce 2020 se předpokládá zvýšení tohoto podílu v ČR o ještě 5 % kvůli navýšení rodičovského příspěvku.

Sekundárním cílem bakalářské práce bylo zamyslet se nad aplikovatelností SSZ ČR na Ukrajině. Práce dospěla k závěru, že pro posouzení této aplikovatelnosti je nutno brát v úvahu hodně různých faktorů, jež ovlivňují SSZ v jednotlivé zemi. Tak například nevyvinutost sociálního zabezpečení na Ukrajině je ovlivněna politickou nestabilitou, hospodářskou krizí, korupcí, daňovým únikem apod. Lze říci, že vývojové stádium Ukrajiny je příliš daleko od ČR, aby bylo možné posoudit aplikovatelnost českého systému sociálního zabezpečení na jejím území.

Seznam literatury

Knižní zdroje:

1. CHVÁTALOVÁ, I. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 290 str. ISBN 978-80-7380-374-2.
2. KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Vydání první. Praha: Oecnomica, 2015. 269 str. ISBN 978-80-245-2096-4.
3. KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 320 str. ISBN 978-80-7400-692-0.
4. KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 191 str. ISBN 978-80-7179-620-6.
5. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*, 5. přepracované aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 544 str. ISBN 978-80-7357-585-4.
6. KROPYVNYTSKYI, M. *Про поняття джерел фінансування соціального забезпечення*. Vědecký vzdělávací institut práva a psychologie Národní univerzity „Lvovská polytechnika“, 2016. 300 str.
7. PRILIPKO, S., G. GONČAROVA, V. YUROVSKA, O. KONOPELCEVA. *Право соціального забезпечення*. Charkov: Národní univerzita „Právnická akademie Ukrajiny Jaroslava Moudrého“, 2013. 125 str.
8. STAŠKIV, B. *Право соціального забезпечення. Особлива частина*. Černihiv: PVK „Desna“, 2018. 1088 str. ISBN 978-966-502-596-1.
9. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. 440 str. ISBN 978-80-7367-680-3.
10. TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 320 str. ISBN 978-80-7400-473-5.

Internetové zdroje:

11. Česká správa sociálního zabezpečení. *Průměrná výše sólo důchodů v ČR*. [on-line] 2018. [cit. 19-04-2019]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/579944D5-DEDF-4D0E-93FE-5DCDD1D52717/0/prumernavyseisoloduchoduvcrvcasoverade.pdf>
12. Důchodový fond Ukrajiny. *Rozdělení důchodů podle jejich druhů a výší*. [on-line] 2019. [cit. 19-04-2019]. Dostupné z: <https://www.pfu.gov.ua/1564726-stanom-na-01-04-2019-roku/>
13. Legislativa Ukrajiny. *Ústava Ukrajiny*. [on-line] 2019. [cit. 31-03-2019]. Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%2F96-%2F>
14. Ministerstvo financí. *Penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření*. [on-line] 2019. [cit. 1-04-2019]. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/duchody/penzijni-pripojisti-a-dopl%2Fkove-penzij>
15. Ministerstvo financí Ukrajiny. *Plnění státního rozpočtu 2018*. [on-line] 2018. [cit. 22-04-2019]. Dostupné z: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/MinFin_budget_2018_.pdf
16. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Informace o minimální mzdě od 1. ledna 2019*. [on-line] 2019. [cit. 10-03-2019]. Dostupné z:

[https://www.mpsv.cz/files/clanky/34725/Informace o MMe od 1 ledna 2019 na web MPSV.pdf](https://www.mpsv.cz/files/clanky/34725/Informace_o_MMe_od_1_ledna_2019_na_web_MPSV.pdf)

17. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Pomoc v hmotné nouzi*. [on-line] 2018. [cit. 29-01-2019]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5>
18. Národní informační centrum pro mládež. *Systém sociálního zabezpečení v ČR*. [on-line] 2018. [cit. 03-03-2019]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/system-socialniho-zabezpeceni-v-cr>
19. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Listina základních práv a svobod*. Hlava čtvrtá, článek 26-30. [on-line] nedatováno. [cit. 31-01-2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
20. Social Progress Index 2018. [on-line] 2018. [cit. 09-04-2019]. Dostupné z: <https://www.socialprogress.org>
21. Transparency International. *Corruption Perception Index 2018*. [on-line] 2018. [cit. 22-04-2019]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2018>
22. Webový portál výkonné moci Ukrajiny. *Průměrná mzda na Ukrajině*. [on-line] 2019. [cit. 19-04-2019]. Dostupné z: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/serednya-zarplata-v-ukrayini-u-grudni-perevishchila-10-tis-grn-dani-derzhstatu>

Právní předpisy:

23. Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.
24. Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění.
25. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů.
26. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.
27. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.
28. Zákon č. 32/2019 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
29. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.
30. Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.
31. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.
32. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.
33. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.
34. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.
35. Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů.
36. Zákon č. 2464-VI, o výběru a evidenci jediného příspěvku na povinné státní sociální pojištění.
37. Zákon č. 1533-III, o povinném státním sociálním pojištění proti nezaměstnanosti.
38. Zákon č. 1105-XIV, o povinném státním sociálním pojištění.
39. Zákon č. 1058-IV, o povinném státním důchodovém pojištění.
40. Zákon č. 966-XIV, o životním minimu.
41. Zákon č. 780-2016-p, o schválení sady potravin, sady nepotravinářského zboží a souboru služeb pro hlavní sociální a demografické skupiny.
42. Zákon č. 2811-XII, o státní pomoci rodinám s dětmi.
43. Zákon č. 1768-III, o státní sociální pomoci rodinám s nízkými příjmy.
44. Zákon č. 2109-III, o státní sociální pomoci osobám se zdravotním postižením od

dětství a invalidním dětem.

45. Zákon č. 1727-IV, o státní sociální pomoci osobám, kteří nemají nárok na důchod a invalidním osobám.

46. Nařízení vlády č. 213/2018 Sb.

Seznam použitých zkratk

č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
DP	důchodové pojištění
DPČ	dohoda o pracovní činnosti
DPP	dohoda o provedení práce
DVZ	denní vyměřovací základ
EU	Evropská unie
FO	fyzická osoba
JP	jediný příspěvek
k.s.	komanditní společnost
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
NP	nemocenské pojištění
OBZP	osoba bez zdanitelných příjmů
OSSZ	okresní správa sociálního zabezpečení
OSVČ	osoba samostatně výdělečně činná
PO	právnícká osoba
PDPN	podpora v dočasné pracovní neschopnosti
PPM	peněžitá pomoc v mateřství
PSPZ	příspěvek na státní politiku zaměstnanosti
s.r.o.	společnost s ručením omezeným
SZ	sociální zabezpečení
SSZ	systém sociálního zabezpečení
VPTM	vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství
VZP	Všeobecná zdravotní pojišťovna České republiky
ZP	zdravotní pojištění
ZTP	zvlášť těžké postižení
ZTP/P	zvlášť těžké postižení s průvodcem

Seznam tabulek

Tabulka 1: Sociální správa v sociální ochraně	7
Tabulka 2: Sazby pojistného na sociální pojištění s přihlédnutím k novele zákoníku práce....	20
Tabulka 3: Porovnání SSZ v ČR a na Ukrajině	45
Tabulka 4: Porovnání nemocenského pojištění v ČR a na Ukrajině	46
Tabulka 5: Porovnání nepojistného systémů v ČR a na Ukrajině.....	49

Seznam schémat a grafů

Schéma 1: SSZ V České republice	6
Schéma 2: Členění sociálního pojištění a dávky nemocenského pojištění	11
Schéma 3: Členění sociálního pojištění a důchody poskytované v rámci DP	17
Schéma 4: Dávky státní sociální podpory.....	22
Schéma 5: Dávky sociální pomoci	24
Schéma 6: SSZ na Ukrajině	29
Schéma 7: Povinné státní sociální pojištění na Ukrajině.....	30
Schéma 8: Dávky pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti.....	34